

120 834-9

**ALTIN VE TÜRKiYE ALTIN
PİYASASININ YENİDEN YAPILANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Mümin ESER

Eskişehir, 1997

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALTIN VE TÜRKİYE ALTIN PİYASASININ YENİDEN YAPILANMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

MÜMİN ESER

Danışman: Doç. Dr. Kemal YILDIRIM

Eskişehir -1997

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

ÖZET

Altın ve gümüş gibi değerli madenler uzun yıllar boyu dünyadaki insanların ilgisini çekmiştir. Kişilerin altına olan ilgisi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de had safhadadır. Türk insanı yatırım araçlarının çoğaldığı dönemlerde bile sağlam ve istikrarlı yükselişinden dolayı altına olan ilgisi hala devam etmektedir.

Türkiye her yıl 150 ton altın ithal etmektedir. Türk halkının elinde yaklaşık olarak 5000 ton altın olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye altın piyasasındaki yeniden yapılanmada ki amaçlardan biri de atıl konumda bulunan altını ekonomiye kazandırmaktır.

Altın Borsası'nın faaliyete geçmesi, Türkiye'de altın ticaretinin tamamının serbestleşmesini getirecektir. İlk anda olmasa da ileri ki zamanlarda işleyişle ve ortaya koyduğu güvence ile birlikte İstanbul Altın Borsası, uluslararası alanda yerini alacaktır.

Altın ile ilgili olarak ortaya atılan sistemin en önemli başlıklarından birisini altın rafinerisi oluşturmaktadır. Altın rafinerisi ile değişik saflıktaki altınların uluslararası standartlara getirilmesi amaçlanmaktadır. Dünya da en ucuz borçlanma yolu altındır. Bu yüzden Altın bankacılığının daha çok gelişmesi ve vatandaşa hizmet vermesi gerekmektedir.

Türkiye altın piyasasının yeniden yapılanmasındaki, altın borsası, altına dayalı yatırım araçları, altın rafinerisi ve altın bankacılığı geliştirildiğinde Türkiye ekonomisi için çok önemli kaynak altın ekonomiye dönecektir.

ABSTRACT

Value materials such as golden and silver are very important for people living in the world, as well as in Türkiye, throughout the history. However, it is the fact that, increasing of the ways of investment did not substitute the gold due to it is stabile increasing rate, among Turkish People.

Turkey has been importing 150 ton gold every year. And it is thought that Turkey's people have 5000 ton gold in their houses. Therefore, it is necessary in the planning of the restructuring of Turkey's Gold Market, to take gold from the houses.

After establishing of the "Gold Bourse" in Turkey, Gold Market becomes more free. Moreover, "İstanbul Gold Bourse" will take place among the international consideration.

One of the most important concepts associated with the Gold Market is Gold Refinery which is necessary to provide standardization of Gold. It is also necessary to equalize the standard of Gold in Turkish peoples houses. The easy way to become indepted is to use Gold. Hence, the development of Gold Banking and serving it to Turkish people is mandatory.

As a conclusion, it can be said that after the develonments of "Gold Bourse", "Gold Refinery", and "Gold Banks", the Gold which is important for Turkey's economy will be included in the economy.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
ALTININ TARİHÇESİ VE TÜRKİYE ALTIN - TALEBİ	
1. ALTININ TARİHÇESİ	5
2. ALTININ ÖNEMİ	8
3. ALTIN PARA SİSTEMİ	9
3.1. Altın Sikke Esası	9
3.2. Altın Külçe Esası	10
3.3. Altın Kambiyo Esası	11
3.4. Bretton Woods Anlaşması	13
3.4.1. Sistemin İşleyişi	15
3.4.2. Sistemde Dönemler	17
3.4.3. Bretton Woods Sonrası Dönem	22
4. TÜRKİYE ALTIN ARZI	23
4.1 Altın Madenciliği	24
4.2 Merkez Bankası Altın Arzı	29
4.3 Gayri Resmi Altın İthalatı	33
4.4 Altın Borsası	35
5. TÜRKİYE ALTIN TALEBİ	36

	Sayfa
5.1. Tasarruf Amacıyla Altın Talebi	38
5.2. Süpekülatif Altın Talebi	45
5.3. Merkez Bankası Altın Talebi	47
5.4. Yurtdışı Altın Talebi	48
5.5. Endüstriyel Altın Talebi	50

İkinci Bölüm

TÜRKİYE ALTIN PİYASASININ YENİDEN YAPILANMASI

1. KURULACAK YAPI	52
1.1. İstanbul Altın Borsası	53
1.1.1. Kuruluşu	53
1.1.2. Faaliyet gösteren Kuruluşlar	55
1.1.3. Borsaya Üye Olma Koşulları	55
1.1.3.1.A. Ön İzin Alınması	56
1.1.3.1.B. Faaliyet İzni	57
1.1.3.1.C. Üyelik Belgesi Alınması	58
1.1.4. Aracı Kurumların Faaliyetlerinden Doğan Yükümlülükleri	59
1.1.5. Borsanın İşleyişi	60
1.1.5.1. Borsa Üyesinin Özellikleri	62
1.1.5.2. Halkın Borsada İşlem Yapma Koşulları	63
1.1.5.3. Müşterilerin Yükümlülükleri	65
1.1.5.4. Borsada İşlem Esasları	66

	Sayfa
1.1.6. Borsanın Getirecekleri	70
1.1.7. Altın Borsasında Vadeli İşlemler	73
1.1.7.1. Altın Forward Kontratları	73
1.1.7.2. Future İşlemler	74
1.1.7.3. Opsiyonlar	75
1.1.7.4. Hedging	76
1.2. Altına Dayalı Yatırım Araçları	77
1.2.1. Fiziki Altına Dayalı Araçlar	78
1.2.1.1. Külçe Altın	78
1.2.1.2. Külçe Sertifikası	78
1.2.1.3. Külçe Hesapları	79
1.2.1.4. Teslim Emirleri	79
1.2.1.5. Sikkeler	80
1.2.2. Altına Dayalı Finansal Araçlar	80
1.2.2.1. Altın Hisse Senetleri	80
1.2.2.2. Altın mevduat Hesapları	80
1.2.2.3. Altın Fonları	81
1.2.2.4. Altına Dayalı Vadeli İşler Ve Opsiyon Sözleşmesi	81
1.3. Altın Rafinerisi	82
1.4. Altın Bankacılığı	85
SONUÇ	89
YARARLANILAN KAYNAKLAR	93

GİRİŞ

Altının tarihçesi politik ekonomik askeri ve kişisel hikaye ve olaylarla doludur. Altın milletlerin ekonomik hayatında önemli rol oynamıştır. Altın zenginliğin, bolluğun simgesi olmuş, zenginlik ise çoğu kez kişileri ve ulusları güçlü kılmıştır. Büyük uygarlıkların yükseliş ve düşüşleri sahip oldukları altın miktarının artma ve azalması ile doğru orantılı olmuştur.

Yedi bin yıldan beri din, dil, kültür, gelenek, sanat ve politik rejim konularında sürekli anlaşmazlık içinde bulunan insanların birleştikleri tek görüş altının değeridir. Altın her çağda değer ölçüsü ve tasarruf aracı olarak kabul edilmiştir. Bütün piyasalarda aynı değerde işlem gören ve kolay satılabilen metallerin ön sırasında altın yer almaktadır.

Altın uzun süre para sisteminin işleyişinde önemli görev üstlenmiştir. Burada esas para birimi yani lira, dolar, mark gibi para ünitesi belirli nitelikteki bir miktar altın olarak tanımlanmış olup bu para birimine çevrilecek diğer çeşitli paralar varsa bunların esas paraya çevrilme şartları da ayrıca belirlenmiştir. Altın para sisteminin özelliklerini oluşturan bazı şartlar vardır.

Bunlar :

- Para biriminin değeri altın cinsinden tespit edilmiştir.
- Tespit edilmiş oran cinsinden altının paraya, paranın altına çevrilmesi serbesttir.
- Ülkeye altın ithali ve ülkeden altın ihracı serbesttir.

Bir ülkede yukarı şartlar yerine getirildiği zaman o ülkede altın standardı var demektir. Altın para sistemlerini uygulanışı açısından üç gruba ayırmak mümkündür.

1. Altın sikke esası
2. Altın külçe esası
3. Altın kambiyo esası

1944 yılında ABD'de Bretton Woods denilen yerde 44 ülkenin katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya katılan ülkelerin tamamı; 1929 Depresyonu'nun doğurduğu sefaletten kurtulmayı, yüksek bir çalışma düzeyine ulaşmayı ve rekabetçi devalüasyonlara son verecek yeni bir sabit kur sistemine kavuşmayı arzulamışlardır.

Bretton Woods'da oluşturulan ve uluslararası ödemelerde kullanılan anahtar paranın (doların) altına bağlı olmasının en önemli nedeni hiç şüphesiz insanların altına hala güven duymalarıydı. Konunun politik yanı ele alındığında durumun daha da değişik olduğu gözlenmektedir. Savaş sonrasında dünyanın en büyük ekonomisi olarak ortaya çıkan ABD, savaştan galip ve güçlü çıktığı için Bretton Woods görüşmelerinde kendi fikirlerinin kabul edilmesi için elinden geleni yapmıştır. Amerika'nın "Kambiyo sistemi" ni içeren White Planı'nı kabul ettirmek istemesinin esas nedeni; sahip olduğu büyük altın stoklarıydı. Türkiye altın piyasası incelenirken önce altın arz ve talebine bakmak gerekir.

Türkiye’de altın arzının kaynaklarına baktığımızda;

1. Altın madenciliği
2. Merkez Bankası
3. Gayri resmi altın ithalatı
4. Altın Borsası’nı görürüz.

Bir sıralama yapıldığında altın talebini oluşturan faktörler şu şekilde sıralanabilir.

1. Tasarruf, süs amacıyla altın talebi
2. Spekülatif altın talebi
3. Merkez Bankası’nın altın talebi
4. Yurtdışı altın talebi (işlenmiş altın)
5. Endüstriyel ve diğer altın talebi şeklinde sıralanabilir.

Türkiye altın piyasasındaki yeniden yapılanmayı incelersek, 1984 yılında bu yana altın konusunda yapılan reform çabaları altın borsası fikrinin uygulamaya sokulması ile en ileri aşamasına ulaşmıştır. Ancak kurulan sistemden istenilen yararı sağlamak için altın konusunda önemi tartışılmayan diğer öğeleri de göz ardı etmemek gerekir. Sistemin kurulması için çalışmaları dört kısımda toplamak mümkündür. Bunlar;

- Altın Borsası (İstanbul Altın Borsası)
- Altına Dayalı Yatırım Araçları
- Altın Rafinerisi
- Altın Bankacılığı

Yukarda sıraladığımız bu dört öğenin faaliyetlerine aynı anda başlaması ile başarıya ulaşacaktır. Borsa ile altının el değiştirmesi sağlanırken, halk aracı kurumlar vasıtası ile borsada işlem yapabilecek ve zaman içinde fiziki altını eline almadan da altın karşılığı değerli kağıtlar dolaşımında olacaktır. Böyle bir davranışın gelişmiş bir piyasa bilinci ile yerleşebileceği zorunluluğu olsa da, sistemin diğer ayağı olan altın rafinerisi ile halkın elindeki değişik saflıktaki

altının aynı standartlara ulaştırılması ve sisteme dahil edilmesi sağlanacaktır. Gelişmiş piyasa bilincinde değişik yatırım araçlarının borsa işlemlerindeki önemi tartişılmaz boyuttadır. Değişik enstrümanların sisteme sokulması ve bunların risklerine oranla karlılıklarının yüksekliği borsanın işlevinin de artmasına yol açacaktır.

Tezin ilk bölümünde altının tarihçesi, altının önemi, altın para sistemi içinde altının önemini daha sonra Türkiye altın arzı kaynakları ve Türkiye altın talebinin durumu incelemeye alınmış ve bunlardan bahsedilmektedir.

İkinci blmde ise Türkiye altın piyasasının yeniden yapılanmasındaki enstrümanlar olan İstanbul Altın Borsasını, borsanın kuruluşunu, işleyişini ve getirecekleri incelenmiştir. Daha sonra altın borsasında vadeli işlemler, altına dayalı yatırım araçları, altın rafinerisi ve altın bankacılığı incelemeye alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTININ TARİHÇESİ VE TÜRKİYE ALTIN ARZ - TALEBİ

1.ALTININ TARİHÇESİ

Altının tarihçesi politik ekonomik askeri ve kişisel hikaye ve olaylarla doludur. Altın milletlerin ekonomik hayatında önemli rol oynamıştır. Altın zenginliğin, bolluğun simgesi olmuş, zenginlik ise çoğu kez kişileri ve ulusları güçlü kılmıştır. Büyük uygarlıkların yükseliş ve düşüşleri sahip oldukları altın miktarının artma ve azalması ile doğru orantılı olmuştur.

Yedi bin yıldan beri din, dil, kültür, gelenek, sanat ve politik rejim konularında sürekli anlaşmazlık içinde bulunan insanların birleştikleri tek görüş altının değeridir. Altın her çağda değer ölçüsü ve tasarruf aracı olarak kabul edilmiştir. Bütün piyasalarda aynı değerde işlem gören ve kolay satılabilen metallerin ön sırasında altın yer almaktadır. Dünyanın en eski madenleri Orta

Doğu'dadır. M.Ö. 2900'lerde Mısırdada altın madenleri işletilmiştir.⁽¹⁾ Anadolu'da da M.Ö. VII yüzyılda altın üretildiğini ve tabiatda altın ve gümüşün doğal alaşımı olan elektrümdan altın para basıldığını görmekteyiz.⁽²⁾

M.Ö. VI. Yüzyılda Lidya Kralı Croeus altın para bastırılmış ve böylece takas sistemi ortadan kalkmış, piyasada altın paralar geçerli olmuştur. 3500 yıl milletlerin para sistemlerinde altın ve gümüş kullanılmıştır. 1717'de Sör Isaac Newton İngiltere'de kağıt para uygulamasına geçmiş ve İngiltere Darphane'si altının değerini 1 Sterlin = 0,24 ons olarak belirlemiştir.⁽³⁾

Altın ve gümüş gibi üstün özellikli madenlerin bulunmasıyla birlikte bu metaller mübadele aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Değişim aracı olarak kullanılmaya başlayan bu madenlerin, toz, çubuk ve külçe gibi değişik formlarda olmalarından dolayı önceleri büyük zorluklarla karşılaşılmış ve ticari işlemlerde kolaylık sağlamak amacıyla bu madenlerin ölçülebilir ve tartılabilir hale getirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu durum karşısında insanlar terazi ve mihenk taşını bulmuş ancak bu araçları her yerde ve her zaman bulmak mümkün olmadığından, mübadele aracı olarak kullanılan madenlerin elle veya gözle kontrol edilmesine imkan tanıyan daha farklı kontrol sistemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Zamanla, bu kıymetli madenleri birbirinden tamamen farklı külçe pozisyonlarından çıkarmak amacıyla önceleri çekiçle, daha sonraları ise cendere ve presler vasıtasıyla yası ve yuvarlak paralar basma yoluna gidilmiştir. Bu suretle tartılarak veya ölçülerek kullanılabilen mübadele araçları, basılı ve standart hale getirilmiş, ancak bu sefer de her isteyenin istediği tarzda para basabilmesinden dolayı bir takım hile ve usulsüzlükler ortaya çıkmıştır.

¹ Ferudun Ergin, **Ekonomi Ansiklopedisi**, C.1,(Paymaş Yayınları, İstanbul,1983),s:41-42
² Salih Yardımcı, **Türkiye'de Altın Varlığı**,(İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul,1993),s:33
³ Sarkis Khoury, **Speculative Markets**,(The Mac Millan Press Ltd., New York, 1983),s:342

Bunun üzerine parayı bastıran kişinin sorumluluğunu göstermek amacıyla paraların üzerine çeşitli şekillerdeki işaret ve damgalar basılmıştır. Fakat güçlükler bu şekilde de giderilmemiş, damga ve yazı yönünden birbirinden farklı binlerce çeşit para ortaya çıkmıştır, nihayet para basma yetkisi o ülkeyi veya topluluğu temsil eden hükümdarlara bırakılmıştır.⁽⁴⁾

Amerikanın keşfinden sonra Avrupa'da altın stoku büyük artış kaydetmiştir. Yeni dünya'da yerliler maden ocaklarında ölesiye çalıştırılmış saray ve tapınaklar yağma edilmiş ve ele geçen altın Avrupa'ya taşınmıştır. 1493 - 1600 yılları arasında Amerika'dan Avrupa'ya altın akımı 8 milyon ons tahmin edilmektedir. ⁽⁵⁾

"Altına hücum" denilen olaylara sahne olan bir ülke ABD'dir. İlk hücum Sacramento River Bölgesinde 1847'de ikincisi 10 yıl sonra Arkansas River'da başlamıştır. Altın arayıcıları dondurucu soğuğa ve korkunç koşullara katlanmak zorunda kalmıştır. 1852ve 1859'da Avustralya'daki altın yataklarında ilgi görmüştür. Avustralya'nın nüfusu bu nedenle sekiz yıl içersinde iki katına çıkmıştır. Buradaki sonuç Amerika'dakine göre başarılı olmuştur. Amerika'da altın arayıcıları toz altın ve küçük külçeler bulabilmişlerdir. Avustralya'da ise daha büyük külçeler bulunmuştur. Bulunan en büyük külçe 270 gram ağırlığındaki Holterman külçesidir. Bu külçe 1872 de Avustralya'nın New South Wales bölgesinde, yüzeyin bir kaç santimetre altındaki bir altın damarından çıkarılmıştır. Avustralya'da o sırada başka büyük külçelerde bulunmuştur. Bunlardan biri de The Welcome Stranger külçesidir. Bu külçe karışım halinde 70 kg. saf altın olarak 65 kg gelmektedir. ⁽⁶⁾

⁴ Nuri Pere, **Osmanlılarda Madeni Paralar**, (Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul,1968), s:8

⁵ Ergin, **Ön. Ver.**, s:41

⁶ Ergin, **Ön. Ver.**, s:42

2. ALTININ ÖNEMİ

Altın firavunlar döneminden bu yana değişim ve biriktirme aracı olarak kullanılmıştır. Eski Yunan ve Roma'da altın paralar kullanılmış ve bu sistem XIX. Yüzyıla kadar devam etmiştir. (7)

Tarihsel süreç içerisinde altın, politik ekonomik ve kişisel felaketler karşısında bir "korunak" olarak hizmet etmiştir. Profesör Roy. W. Jastram bunu "Atilla etkisi" olarak adlandırmakta ve şu örnekleri vermektedir. (8)

Latifundialılar veliahtlarına gizlice altın çubuklar vermişler veliahtlar bu çubukları kullanarak barbar baskınlarından kurtulmuşlar ve IV. asırda Merevingian kralığı altında asil bir hayat sürmüşler.

Bolşeviklerden kaçan beyaz Ruslar beraberinde kaçırdıkları altınlarla hayatlarını sürdürmüşlerdir.

İkinci dünya savaşı sırasında Hitler'den kaçarak canını kurtaran Avusturyalılar gittikleri yeni ülkelerinde altın ve mücevherleri satarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Öte yanda bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz gibi altın uzun süre para sisteminin işleyişinde önemli görev üstlenmiştir.

⁷ A. Güner Keşçi, **Uluslararası Finansman**, (Gazi Ün. İ.İ.B.F. Ya., Ankara, 1984), s:6
⁸ Selim Bekçioğlu, "Portföy Kazanma Aracı Olarak Altın", **Yeni İş Dünyası Dergisi**, (sayı:51, Ocak 1984), s:27-28

3. ALTIN PARA SİSTEMİ

Burada esas para birimi yani lira, dolar, mark gibi para ünitesi belirli nitelikteki bir miktar altın olarak tanımlanmış olup bu para birimine çevrilecek diğer çeşitli paralar varsa bunların esas paraya çevrilme şartları da ayrıca belirlenmiştir. ⁽⁹⁾ Altın para sisteminin özelliklerini oluşturan bazı şartlar vardır. Bunlar : ⁽¹⁰⁾

- Para biriminin değeri altın cinsinden tespit edilmiştir.
- Tespit edilmiş oran cinsinden altının paraya, paranın altına çevrilmesi serbesttir.
- Ülkeye altın ithali ve ülkeden altın ihracı serbesttir.

Bir ülkede yukarı şartlar yerine getirildiği zaman o ülkede altın standardı var demektir. Altın para sistemlerini uygulanışı açısından üç gruba ayırmak mümkündür.

1. Altın sikke esası
2. Altın külçe esası
3. Altın kambiyo esası

3.1. Altın Sikke Esası

Bu sistemde sadece para birimi bir miktar altın olarak tanımlanmakla yetinilmeyip aynı zamanda madeni değeri para değerine eşit altın sikkeler çıkarılmaktadır. Böylece, halk ödeme aracı olarak altından yapılmış paranın kendisini kullanmaktadır. Altın para sistemlerinin en eski türü sayılan para rejiminin esasları şöyle özetlenebilir. ⁽¹¹⁾

⁹ Besim Üstünel, **Makro Ekonomi**, (Doğan Yayınevi, Ankara 1975), s:36-37

¹⁰ Sadun Aren, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, (Savaş Ya., Ankara 1984), s:117

¹¹ Üstünel, **Ön. ver.** , s:37

- Bu sistemde para biriminin kıymeti bir miktar altın olarak tanımlanmıştır.
- Altına darp serbestisi tanınmış. Yani darphaneye altın getiren herkese istediği kadar altın para darpettirebilme imkanı tanınmıştır.

- Altının külçe veya sikke olarak ithal ve ihraç etmek tamamen serbest bırakılmıştır.
- Altın paraya sınırsız borç ödeme yeteneği tanınmıştır.

3.2.Altın Külçe Esası

Bu sistemde artık tedavülde altın sikke yoktur. Yasal tedavül zorunluluğu olan para altına çevrilebilen kağıt paradan ibarettir. Ancak kağıt paralar sikkeye değil, fakat asgari haddi tespit edilmiş olan altın külçelerine dönüştürülebilir. Altın standardına ismini veren bu özelliğidir. Buna göre merkez bankasına 1 lira götüren kimseye karşılığı olarak altın verilmemekte, fakat örneğin 150 bin lira götürene karşılığı olan altın külçe olarak verilmektedir. İngiltere’de asgari külçe miktarı 13.640 kg. dır.

Bu düzenleme biçiminin pratik sonucu, altının iç ödemelerde kullanılmasını sınırlamak ve onu sadece dış ödemelere tahsis etmektedir. Bu suretle altın kullanılmasında tasarruf sağlamak, aynı miktar altın karşılığı olarak sikke standardına göre, daha fazla para basmak mümkün olmaktadır. ⁽¹²⁾

¹² Aren, **Ön. ver.** s:118

3.3.Altın Kambiyo Esası

Bu sistemde özü itibariyle altına dayanmaktadır. Ancak milli paranın doğrudan doğruya altına çevrilebilmesi mümkün değildir. Başka bir deyişle, altın döviz sisteminde para altına çevrilebilir. Diğer bir yabancı para ile tanımlanmıştır. Örnek 1 ABD doları : 15 TL. ve 1 ABD Doları: 0.888867... gram altın gibi. ⁽¹³⁾

Ekonomi içinde banknot kullanılması esas alınmıştır. Bu banknotlara ancak dış ödemeler için dövize ve bu döviz karşılığı ile altın çevrilebilme kabiliyeti tanınmıştır. Banknotların istenildiği anda altın paraya veya altına çevrilebilir. Bir dövize tahsis edilebilme kabiliyetlerine "konvertibilite" denilmektedir.

Dikkat edilecek olursa altın kambiyo sistemi, diğer iki sistemden farklı olarak bağımsız bir sistem oluşturmaktadır. Gerçekten bir ülkenin bu standardı kabul edilebilmesi için doğrudan doğruya altına bağlı yabancı paranın varlığı şarttır. Yani bütün ülkelerin aynı anda altın kambiyo sisteminde olmaları olanaklı değildir. Altın kambiyo sistemi dünya altın stokunun daha tasarruflu biçimde kullanılmasını sağlar. Bu sayede aynı bir altın stoku birden fazla ülkenin paraları için karşılık görevi yapmış olmaktadır. ⁽¹⁴⁾

Bretton Woods anlaşması ile doğan bu sistemin temelinde, altında tasarruf edilerek uluslararası ödemelerde kullanılacak rezerv miktarını artırma fikri yatmaktadır. ⁽¹⁵⁾

¹³ Onur Kumbaracıbaşı, **Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi**, (Ankara Ün. İ.T.İ.A. Ya., Ankara, 1976), s:97

¹⁴ Aren, **Ön. ver.** , s.118-119

¹⁵ Ali Aliç, **Dünya'da ve Türkiye'de Altın**, (Maliye Gümrük Bakanlığı Ya., 1985), s:21

Altın kambiyo sisteminin temel özellikleri genel başlıklar halinde şu şekildedir;

- Altın paranın tedavülde bulunmadığı bu sistemde, tedavül aracı olarak sadece banknot veya kağıt para kullanılmaktadır.

- Altının iç ve dış işlemlerdeki kullanımı ortadan kalkarken dış ödemelerdeki kullanımı sınırlı şekilde devam etmekte, ancak para ünitesiyle altın arasındaki ilişki hiçbir şekilde ortadan kalmamaktadır. (16)

- Altın kambiyo sisteminde; altına tahvil kabiliyeti olan sağlam bir anahtar paranın varolabilmesi, diğer ülke paralarının bu paraya bağlı olarak tedavül etmesi ve son olarak da uluslararası ödemelerde anahtar para olarak kullanılan banker ülke parasının altın karşısında tam konvertible olması gerekmektedir.

- Banker ülkenin parasını elinde bulunduran üçüncü ülkeler, bu parayı istedikleri anda banker ülkeye vererek altına dönüştürebilme imkanına sahiptir. Bretton Woods sisteminde; banker ülke olarak Amerika, banker ülke parası olarak da ABD Doları kabul edilmiştir.

- ABD'nin elinde bulunan altınlar, bu ülkenin bir nevi rezervi niteliğindedirler.

- Banker ülkede (yani ABD'de) altının alım ve satımı yasaktır.

- ABD vatandaşlarının elinde bulunan ulusal paranın yani doların, altına konvertibilitesi bulunmamaktadır. Böylelikle, altın fiyatlarının yükseleceğini tahmin eden ABD vatandaşlarının spekülatif hareketlerle girişmesi engellenmiş olacaktır.

- Amerika'nın mevcut para arzını artırabilmesi; elindeki altın rezervlerini artırmasına veya altın/anahtar para oranını değiştirmesine bağlıdır.

¹⁶ Süleyman Barda, **Altın Meselesi**, (İstanbul, 1954), s:12

- Anahtar paranın artış hızını ABD tarafından rezerv olarak tutulan altının "artış hızı" belirlemektedir.

- Altın para miktarındaki artış hızının yavaşlaması durumunda, anahtar para ile uluslararası rezervin başlangıçtaki hızla artabilmesi için, altın/anahtar para oranının düşürülmesi gerekmektedir. ⁽¹⁷⁾

Yukarıda temel özelliklerini sıralanan altın kambiyo sisteminin yararına karşılık bazı sakıncaları da bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, altın stokunun para ihtiyacına paralel olarak değişmemesi; ikincisi ise para ünitesinin pahalıya mal olmasıydı. Altın kambiyo sistemi, altına bağlı rezerv sisteminin sonucusu olmuş, birçok sorunu beraberinde getirmesine rağmen 70'li yılların ilk çeyreğine kadar işleyişine devam etmiştir. Anahtar para olarak kullanılan Amerikan Doları 15 Ağustos 1971 tarihinde uluslararası rezerv olma özelliğini kaybetmiştir. Rezerv aracı olarak kullanılan paranın (ABD Doları'nın) altın ile uzaktan yakından herhangi bir ilişkisinin kalmaması üzerine, anahtar para durumundaki Amerikan Doları'nın altın konvertibilitesine de son vermiştir.

Mübadale aracı olarak kullanılan altının dünya ekonomisindeki hızlı büyümeye paralel şekilde hacimce artırılabilmesi, üretiminin zor ve külfetli olmasına bağlı olarak kısa vadede mümkün olmadığından, sistemin uygulandığı dönemde altın/ anahtar para oranının zaman zaman düşürülmesi ve ülkelerin bu yolla rezerv yaratma yoluna gitmeleri yadsınmamalıdır. Savaş sonrası sosyo ekonomik durumu ve insanların düşünce tarzı gözönüne alındığında, salt kağıt para sisteminin pek işlemediği ve insanların psikolojik olarak para süjesinin altına bağlı olması gerektiğine inandıkları görülmektedir. Şimdi, uluslararası para sistemi içerisinde altının yerini ve Bretton Woods sisteminin kurulmasına neden gerekli olduğuna kısaca inceleyelim.

¹⁷ Erden Öney, **Uluslararası Para Sistemi**, (Sevinç Matbaası, Ankara, 1980), s:124

3.4. BRETTON WOODS ANLAŞMASI

II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir sıkıntıyla karşı karşıya kalan Avrupa ülkelerinin tekrardan imar edilmesine ve dünya ticaretinin gelişmesi o günlerde temel iktisadi sorunların başında gelmekteydi. Savaş sonrasındaki güçlü ekonomisi ile tüm dikkatleri üzerine çeken Amerika'nın, elindeki rezervlerinin bir kısmını Avrupa ülkelerine borç vermesi ve böylece Avrupa ülkelerindeki durgunluğun atlatılması gerekmekteydi. Avrupa'nın yeniden imarı dünya ticaretini genişletecek, ekonomilerin istikrara girmesini sağlayacaktı. Savaş sonrasında yakılıp yıkılan dünyaya nasıl çekidüzen verileceği, Avrupa'nın yeni baştan imarı için gereken kredilerin nasıl ve nereden sağlanacağı, dünyada oluşacak yeni ekonomik sistemin nasıl kurulacağı, uluslararası ödemelerin nasıl yapılacağı, likidite sorunu ve getirilecek çözümlerin neler olacağı Bretton Woods toplantılarında görüşülen konuların başında gelmekteydi. ⁽¹⁸⁾

Savaş öncesi dönem uluslararası mali konularda işbirliği örneklerine çok az rastlanıldığı halde, savaş sonrası dönemde sıkı bir işbirliği göze çarpmaktadır. Dünya ticaretini serbest hale getirilecek, çok yanlı denkleşmeye imkan tanıyacak ve savaşta yıkılan ekonomilerin onarımını kolaylaştıracak yeni bir uluslararası ticari ve mali sistemlerin kurulmasına duyulan aşırı istekten dolayı 1944 yılında ABD'de Bretton Woods denilen yerde 44 ülkenin katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya katılan ülkelerin tamamı; 1929 Depresyonu'nun doğurduğu sefaletten kurtulmayı, yüksek bir çalışma düzeyine ulaşmayı ve rekabetçi devalüasyonlara son verecek yeni bir sabit kur sistemine kavuşmayı arzulamışlardır.

¹⁸ Aliç, Ön. ver. s:25

3.4.1.Sistemin İşleyişi

Bretton Woods veya diğer ismiyle IMF sistemi, ayarlanabilir sabit kur modeline dayanmaktadır. Bu sisteme göre ABD dışındaki tüm IMF üyeleri ulusal paralarının değerini Amerikan Doları cinsinden tanımlamışlardır. Bu sistemde Amerikan Doları diğer ülke paralarından ayrı olarak başka bir ülkenin parasına göre değil, 35 dolarlık sabit fiyat üzerinden bir ons altına bağlanmıştır. Her ulusal paranın bir dolar paritesi olduğu ve dolar da sabit fiyattan altına bağlı olduğu için, ulusal paraların dolaylı olarak bir de altın paritesi bulunmaktaydı. Sistemde ABD, yabancı merkez bankalarının arz edecekleri dolarlar karşılığında yukarıda belirtilen sabit fiyat üzerinden altın satma taahhüdü altına girmişti. ⁽¹⁹⁾

Bretton Woods sisteminde, ulusal paraların dolar etrafındaki dalgalanma marjı alt ve üst yönde yüzde bir olarak sınırlandırılmıştır. Üye ülkelerin Merkez Bankaları, ulusal para değerinin bu sınırlar dışına çıkmasını engellemek için, döviz piyasasına Amerikan Doları ile müdahale edebiliyorlardı. Sistem, dış ödeme dengesizliklerini gidermek için üye ülkelere paritelerde değişiklik yapma olanağı tanıyordu. Bu sistem temelde sabit bir kur sistemi olduğundan, kur değişikliklerine yol açacak türdeki devalüasyon ve revalüasyon gibi hareketlere, başvurulacak son çare olarak bakılıyordu. Fon yasalarına göre, yüzde 10'dan daha yüksek oranda devalüasyon yapmak için IMF'nin iznini almak gerekiyordu.

Uluslararası ödemelerde kullanılan paraların karşılığı olarak tutulması gereken altın miktarı, altın/anahtar para oranına göre belirlenmekteydi.

¹⁹

Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**,(Güzem Yayınları, İstanbul, 1990), s:630

Bretton Woods'da oluşturulan ve uluslararası ödemelerde kullanılan anahtar paranın (doların) altına bağlı olmasının en önemli nedeni hiç şüphesiz insanların altına hala güven duymalarıydı. Konunun politik yanı ele alındığında durumun daha da değişik olduğu gözlenmektedir. Savaş sonrasında dünyanın en büyük ekonomisi olarak ortaya çıkan ABD, savaştan galip ve güçlü çıktığı için Bretton Woods görüşmelerinde kendi fikirlerinin kabul edilmesi için elinden geleni yapmıştır. Amerika'nın "Kambiyo sistemi" ni içeren White Planı'nı kabul ettirmek istemesinin esas nedeni; sahip olduğu büyük altın stoklarıydı. İngiliz planının hazırlayıcısı olan Keynes ise, uzun vadede altının piyasadan çekilmesini ve onun yerine "bankor" denilen paranın kullanılmasını istiyor ve uluslararası ticarette kliring sisteminin uygulanmasını öneriyordu. Bu sistemin kabulü halinde altın fiyatları ucuzlayacak ve Amerika'nın elinde savaş sonrasında biriken dev altın stoklarının hiçbir değeri kalmayacaktı. ABD'nin siyasi ve politik ağırlığını koyarak kabul ettirdiği White Planı, altın ve altına dayalı para sistemini tekrardan gündeme getirmiştir. 1958'lere kadar aksamadan işleyen Altın Kambiyo Sistemi, bu tarihten itibaren sendelemeye başlamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Bretton Woods sistemi temelde "ayarlanabilir sabit kur sistemi" dir. Bu modelde ülkeler, para değerlerini Amerikan Doları cinsinden tanımlamış (parite) ve para değerlerinin bu parite etrafında yüzde 1 oranında dalgalanmasına izin vermişlerdir. Buna göre paranın piyasada alabileceği en yüksek değere "üst destekleme noktası", en düşük değere de "alt destekleme noktası" denilmiştir. Döviz kurları bu iki sınır arasında, piyasadaki arz ve talebe göre herhangi bir değer alabilmekteydi.⁽²⁰⁾

Sistemin mantığı kurların sabit tutulmasını gerektirmekle birlikte bu durum kurların hiçbir şekilde değiştirilmeyeceği anlamına da gelmekteydi. Herhangi bir ülkeye ait ulusal paranın, uzun zamandan beri alt veya üst destekleme noktalarına yakın düzeyde seyretmesi, kurun bu fiyat düzeyinde tutulmasına imkan bulunmadığı anlamına gelmekteydi. Bu durum, üst destekleme

²⁰ Öney, **Ön. ver.** s:126

noktasında Merkez Bankası'nın piyasaya sürekli olarak döviz arz etmesi, alt destekleme noktasında ise sürekli olarak döviz talep etmesi gibi bir imkansızlığı beraberinde getirmektedir. İşte bu nedenden dolayı "ayarlanabilir sabit kur sistemi" olarak adlandırılan bu sistemde hükümetler, ulusal paralarının değerini zaman zaman yeniden belirleme yoluna gitmişlerdir.

3.4.2. Bretton Woods Sisteminde Dönemler

Bretton Woods sisteminin işleyişinde farklı özelliklere sahip çeşitli dönemler bulunmaktadır. Dolar kıtlığı, dolar bolluğu ve buhran dönemi gibi birbirinden tamamen farklı özellikler gösteren bu dönemleri kısaca açıklamak, sistemin işleyişini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bretton Woods sisteminin kurulduğu 1944 yılından 1950'lerin başına kadar dünyada şiddetli bir "dolar kıtlığı" çekilmiştir. Bu dönemde Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya savaşta yıkılan ekonomilerini onarmak için yoğun bir çalışmaya girişmiş ve kendilerine gerekli olan malları ellerindeki altın rezervleri karşılığında ABD'den temin etmeye başlamışlardı. O yılların tek mal ve sermaye ihracatçısı olan Amerika Birleşik Devletleri' de çoğunluğu hibe şeklinde Marshall yardımlarıyla bu ülkelerin kalkınmalarına önemli ölçüde destek oluyordu. 1950'lerin başında sistemin işleyişi açısından çok önemli bir olay meydana gelmiş ve Amerika'nın dış ödemeler bilançosu ilk defa açık vermiştir. O yıllarda hiç kimsenin dikkatini çekmeyen, hatta dünya likidite arzını artırdığı için faydalı dahi görünen bu durum ileride doğacak sorunlara temel teşkil etmiştir.

1958 yılına gelindiğinde, Amerika'nın giderek artan ve süreklilik kazanan dış açıklarına bağlı olarak dünyada aşırı bir "dolar bolluğu" kendini göstermiştir. ABD Dolarının aşırı değerlenmiş bir para durumuna gelmesi, doların devalüasyonunu gerektirdiği halde, gerek doların yüklendiği anahtar para

statüsü, gerekse Amerika'nın tek başına devalüsyon yapma yetkisine sahip olmaması böyle bir olayı engellemiştir.

Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya 1960'larda kalkınmalarını tamamlayıp önemli birer ekonomik güç haline gelince, biriktirdikleri dolar rezervlerini Amerika'ya arz ederek altına çevirmeye ve savaşta eriyen altın stoklarını yeniden oluşturmaya başlamışlardır. Bu sırada Fransa Devlet Başkanı General de Gaulle, ABD dolarına karşı adeta savaş ilan etmiş ve Bretton Woods sisteminin ABD'ye sağladığı ayrıcalıklara itiraz ederek, altın fiyatlarının iki veya üç kat artırılmasını, Bretton Woods sisteminin terk edilmesini ve tekrardan altın para standardına dönülmesi gerektiğini savunmuştur. ⁽²¹⁾

Tüm bu olaylar neticesinde uluslararası mali alanda beklenen buhran ilk kez 1960 yılında altına hücumla başlamıştır. ABD'nin gederek eriyen altın stokları karşısında uluslararası spekülörler doların er veya geç devalüe edileceğini tahmin ettiklerinden, Londra altın borsasından yoğun şekilde altın satın almaya başlamışlardır. Aşırı talep karşısında serbest piyasadaki altın fiyatlarını resmi fiyat olan 35 dolar düzeyinde tutabilmek için Amerika, İngiltere, Belçika, Almanya, Fransa ve resmi altın rezervlerini kullanarak İngiliz Merkez Bankası'nın piyasaya müdahalelerine destek olmuşlardır. O yıllarda bu fonun kurulmasındaki en önemli amaç spekülörlerin altın talebini kırmaktır.

Bu sırada ABD, dış ödeme açıklarını kapatmak için bazı önlemler almış ve Avrupalı şirketlerin düşük faizle New York borsasından borçlanmalarını önlemek için 1960 yılında "faiz oranlarını eşitleme vergisi" ni yürürlüğe koymuştur. Bundan başka, ödemeler bilançosunu düzeltmek ve ülkeye yabancı sermaye çekmek amacıyla kısa süreli faiz oranları düşürülürken, ekonomiye canlılık kazandırmak amacıyla uzun süreli faiz oranları yükseltilmiştir.

²¹ Alıç, Ön. ver. s:28

Yabancıların biriktirdikleri rezervleri dolar olarak tutup altına çevirmelerini engellemek amacıyla yabancı merkez bankalarına elindeki dolar rezervleri karşılığında "Roosa Bonoları" adı verilen orta vadeli tahvilleri satma yoluna gidilmiş, fakat bu önlemlerin hiçbiri soruna esaslı bir çözüm getirmemiştir. ⁽²²⁾

Daha sonraları, sağlanan dış kredilere rağmen 1964 yılından beri sarsıntı geçiren İngiliz Sterlini 18 Kasım 1967 tarihinde devalüe edilmiş, bunun üzerine 1968 yılı başlarında spekülörler yeniden altın almaya başlamışlardır. Altın fonu aracılığı ile piyasa önemli miktarda altın arz eden Merkez Bankaları (özellikle ABD Merkez Bankası) 17 Mart 1968 tarihinde serbest piyasadaki altın fiyatlarını "desteklememe" kararı almışlardır. Böylelikle altın fonu dağıldığı gibi, altın fiyatlarında birisi serbest piyasadaki arz ve talebe göre belirlenen yüksek fiyat, değeri de merkez bankaları arasındaki işlemlerde geçerli olan resmi fiyat (1ons = 35 dolar) olmak üzere ikili fiyat (two-tier sytem) sistemi benimsenmiştir. İkili piyasaların oluşmasıyla birlikte altının parasal fonksiyonunda önemli bir gerileme meydana gelmiştir.⁽²³⁾

İngiliz Sterlini'nin devalüe edilmesinden sonra Fransız Frangı'nda baskı altına girmiş ve 1969 Ağustosunda Frang devalüe edilmiştir. Almanya ise, tarihinde ilk defa markı dalgalandırmaya bırakmış ve bir miktar değer kazanmasına izin verdikten sonra resmi kurunu yeniden belirlemiştir.

1958'lere kadar aksamadan işleyen altın kambiyo sistemi, bu yıllardan sonra sendelemeye ve ağır aksak yürümeye başlamıştır. Anahtar paraya sahip olan ABD'nin ödemeler dengesi açıklarını emisyonla kapatması dünyada bir dolar bolluğu yaratmış, ABD'de görülen enflasyonun tüm dünyaya yayılması anahtar paraya olan güveni sarsmış, Amerika'nın doları devalüe etmekten kaçınması ve ekonomileri gittikçe kuvvetlenen Batı ülkelerinin mark, sterlin, yen

²² Seyidoğlu, **Ön. ver.** s:634

²³ Suat Öksüz, **Altın Piyasası**, C:16 S:2, (İ.T.İ.A. Dergisi, Haziran 1980), s:266

gibi güçlü paralara sahip olması dolardan kaçıışı hızlandırmıştır. Elinde dolar olan kişiler bu dolarları ya yukarıda sıralanan sağlam paralara yada altın ve gümüş gibi kıymetli madenlere çevirmeye başlamışlardır. 1960'ların sonlarında sürekli istikrarsızlıklar uluslararası mali piyasaların başlıca özelliği haline gelmiştir. Almanya ile Japonya gibi ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler ABD'nin istemesine rağmen ulusal paralarını revalüe etmeye yanaşmamış, dış ödeme fazlalarını önemli bir ekonomik ve siyasal güç olarak kullanmışlardır.

Başkan Nixon, Batılı ülkeleri ve Japonya'yı revalüasyona zorlamak amacıyla 15 Ağustos 1971 tarihinde bir dizi önlemler almıştır. Doların altın konvertibilitesine son veren bu kararlardan en önemlileri;

(1) İthalat üzerindeki gümrük vergilerinin yüzde 10 oranında artırılması,

(2) Yerli malların satın alımında vergi indiriminin sağlanması

(3) Yabancı merkez bankalarınca ABD Merkez Bankası'na arz edilecek dolar rezervlerinin altına dönüştürülme zorunluluğunun geçici olarak kaldırılmasıdır.

Altın kambiyo sisteminin çökmesine neden olan ülkelerin başında, Amerika'nın haksız kazanç sağladığını ileri süren ve elinde biriken tüm dolarları altına çevirmek için bu ülkeye veren Fransa gelmektedir. Dolardan kaçıışı engellemek için kurulan "Altın Birliği" ve "ikili fiyat sistemi" gibi tedbirlerin de herhangi bir fayda sağlayamaması üzerine ABD Merkez Bankası, %25 oranında altın karşılığı bulundurma uygulamasına son vermiş ve dolar/altın ilişkisini ortadan kaldırmıştır.⁽²⁴⁾

²⁴ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, (A. Ün. Açıköğretim Fakültesi Ya.), s:654

Tüm bu gelişmeler üzerine Washington'da Smithsonian Institute'de toplanan "onlar grubu" doların devalüasyonuna razı olmuş ve 18 Aralık 1971 tarihli Smithsonian kur ayarlamaları ile dolar %9 oranında devalüe edilmiştir. Altının resmi ons fiyatı 35 dolardan 38 dolara çıkartılmış ve altın penceresinin kapatılması onaylanarak doların altın konvertibilitesi sürekli olarak kaldırılmıştır. Bu anlaşma ile ayrıca ulusal paraların dolar paritesi etrafındaki dalgalanma marjı yüzde 1'den yüzde 2.25'e çıkartılmış, ABD'nin daha önceden koymuş olduğu gümrük vergilerinin tamamı kaldırılmıştır. Uluslararası para sisteminde çok küçük değişiklikler yaratan bu düzenlemeler neticesinde ulusal paralar daha yüksek kurlardan dolara bağlanmış, dalgalanma marjlarını genişlemesine paralel olarak sisteme esneklik kazandırılmıştır. ⁽²⁵⁾

Doların ikinci devalüasyonuna rağmen ABD'nin dış ödeme açıklarının artmaya devam etmesi üzerine, 1973 Şubatında ABD doları ilk kez daha spekülatif baskı altına girmiş ve batılı sanayileşmiş ülkeler doların devalüasyonuna bir defa daha razı olmuşlardır. Böylece dolar ikinci kez ortalama olarak yüzde 5 oranında devalüe edilmiş ve altının resmi ons fiyatı 38 dolardan 42.5 dolara yükselmiştir. Bu ikinci devalüasyon da dolardan kaçışı durduramamış, 1973 Martında Avrupa döviz borsaları iki hafta süreyle kapatılmıştır. 16 Mart 1973 tarihinde borsalar yeniden açılmış ve Avrupa Topluluğu ülkeleri aldıkları ortak kararlar, ulusal paralarını sabit kurlarla birbirine bağladıklarını ve dolar karşısında ayrı ayrı serbest bıraktıklarını tüm dünyaya duyurmuşlardır. Böylece 1944'de kurulan ve dünya ekonomisine 29 yıl süreyle damgasını vuran Bretton Woods sistemi 1973 Mart'ında fiilen sona ermiştir. ⁽²⁶⁾

²⁵ Seyidoğlu, **Ön. ver.** s:635

²⁶ Öksüz, **Ön. ver.** s:268

3.4.3. Bretton Woods Sonrası Dönem

Bretton Woods sistemine taraf olan ülkelerin 18 Mart 1968 tarihinde, serbest piyasadaki altın fiyatlarını desteklememe kararı almaları üzerine, 1971 yılının ortalarına kadar önemli bir artış kaydetmeyen altın fiyatları bu tarihten itibaren yavaş ama istikrarlı çıkış trendine girmiştir. Yatırımcı ve spekülâtorlerin altına yönelmeleri gerçek anlamda 1972-80 yılları arasında söz konusu olmuş ve 1972'de 40-45 dolar civarında seyreden ons fiyatı 1980 yılında 850 dolara kadar yükselmiştir. Bu yıllar arasında insanların altına yönelmeleri ve altına yatırım yapmaları acaba neden kaynaklanmıştır? Bu nedenlerin başında hiç şüphesiz dünya ülkelerinin bir çoğunda varolan yüksek enflasyon gelmektedir. Tasarruf sahipleri enflasyonun olumsuz etkilerinden korunabilmek amacıyla, paralarını 1974 yılının başlarından itibaren istikrarlı bir artış kaydeden altına yatırmaya başlamışlardır. Petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte gelirleri artan Arap ülkeleri de borsalara yönelince, altın talebinde kelimenin tam anlamıyla patlama gözlenmiştir. Altının günden güne yükselmesi bu işe ilgi duymayan kişileri dahi altın almaya yöneltmiş, piyasaların derinliği artmıştır.

Vadeli piyasaların varlığı ve işleyişi her şeyden önce "beklentiler" üzerine kurulmuştur. Herhangi bir malın piyasa fiyatının yükseleceğini hisseden kişiler vadeli piyasalarda alıma geçerken, düşeceğini hisseden kişilerde satışı geçmektedir. Beklentilerin hakim olmadığı, kişilerin ne yapmaya tam olarak karar veremedikleri günlerde ise bu piyasalarda sessizlik olmaktadır. Piyasaların beklentilerle dolu olduğu 70'li yılların ortalarında, yeni bir alternatif yatırım aracı olarak ortaya çıkan vadeli altın işlemleri, işte bu nedenden çok kısa zamanda kişiler tarafından genel bir kabul görmüştür. Bu tür piyasaların ortaya çıkması ile birlikte, altın fiyatının yakın gelecekte yükseleceğini tahmin eden kişiler vadeli olarak altın alabilme imkanına kavuşurken, düşeceğini tahmin eden kişiler de vadeli olarak altın satabilme imkanına sahip olmuşlardır.

Özellikle 70'li yılların ortalarından itibaren hareketlilik kazanan, altın borsalarının, vadeli altın işlemlerine başlamasını sadece Bretton Woods sisteminin altın fiyatlarını baskı altında tuttuğu, enflasyonun ve enflasyon beklentilerinin arttığı dönemlerde altın fiyatlarının yükselişe geçtiği bilinmektedir. Vadeli işlemlerinin ortaya çıkması ve insanların bu tür bir işlemi kısa zamanda benimsenmeleri esas itibarıyla böyle sisteme duyulan aşırı istekten kaynaklanmaktadır. Maden üreticisi şirketlerden altın talep eden son kullanıcılara, ulusal veya uluslararası yatırımcılardan spekülâtorlere kadar hemen herkesin vadeli altın kontratlarına sık sık ihtiyaç duyduğu bilinmektedir.

4. TÜRKİYE'DE ALTIN ARZI

Kaynaklarına bakıldığında Türkiye'de altın arzını belirleyen dört faktör karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin yıllık altın ithalatının 150 ton civarında olduğu göz önüne alındığında, yeraltında 42 ile 73 ton arasında olduğu tahmin edilen altının, Türkiye'de var olduğu hesaplanan 5 bin tonluk altın stokuna katmanın ekonomik olup olmadığı tartışmalara yol açmaktadır. Merkez Bankası bugün için altın talebini karşılayan en önemli birimdir. 32 sayılı kararda yapılan değişiklikle bankalara verilen ve İstanbul Altın Borsası üyesi aracı kurumlarda verilmesi beklenen altın ithalatı yetkisi bir yana, bugün için Merkez Bankası altın ithalatında tekel konumunu korumaktadır. Merkez Bankası hala yürüttüğü Döviz Karşılığı Altın Piyasası ile altın talebine gerekli karşılığı vermektedir. 1993 yılı sonu itibarı ile 163 ton altının Merkez Bankası aracılığı ile ithal edildiği bilinmektedir. Merkez Bankası talep edenlere kilo başına 22 dolar ek masraf olarak istediği kadar altın satışı yapmaktadır.⁽²⁷⁾

²⁷ Murat Akman, **Altın Varlığının Hareketlendirilmesi**, (İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993), s:41

Gayri resmi altın ithalatı, Merkez Bankası'nın altın piyasalarında etkileşmesi ve talebe yeterli karşılığı verebilmesi dolayısı ile ortadan kalmış bulunmaktadır. Bugün için Türkiye'de altın kaçakçılığı yapılmasına yol açacak ve kaçakçıya ek kazanç getirecek fiyat farkları bulunmamaktadır. Kaçakçılık yoluyla Türkiye'ye önemli miktarlarda altın sokulduğu yıllarda, kilo başına fiyat farkı 400 dolara kadar çıkmaktaydı. Türkiye'deki fiyatların dünya standartlarına gelmiş olması ve Merkez Bankası'nın çabaları bu yolla giren altını sınırlamıştır.

Altın Borsası'nın faaliyete geçmesi, Türkiye'de altın ticaretinin tamamının serbestleşmesini getirecektir. İlk anda olmasa da ileri ki zamanlarda işleyişle ve ortaya koyduğu güvence ile birlikte İstanbul Altın Borsası, uluslararası alanda yerini alacaktır. Bankaların da altına dayalı işletmelerini artırmaları ve rafinerinin kurulması ile altın konusundaki reform çabaları son aşamasına gelmiş olacaktır.

Türkiye'de Altın Arzının Kaynakları:

1. Altın madenciliği
2. Merkez Bankası
3. Gayri resmi altın ithalatı
4. Altın Borsası

Yukarıda dört başlık altında topladığımız altın arzının kaynaklarına sırasıyla inceleyelim.

4.1. Altın Madenciliği:

Türkiye'de altın üretimi olmamakla beraber yerli ve yabancı birçok kuruluşun araştırmalarına göre madencilik açısından önemli bir rezervin bulunduğu ifade edilmektedir. Özellikle Anadolu'da eski tarihi çağlardan beri varolan kültürlerin altın ile içli dışlı olmaları bu konudaki inanışları

doğrulamaktadır. Arkeolojik kazılarda bulunan birçok altın eşya da bu inanişaya önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Ayrıca yapılan arkeolojik kazılarda yüzyıllar önce Anadolu'da işletilmiş altın maden ocaklarının bulunmuş olması da bu savı güçlendirmektedir.

Bugün Türkiye'de altın üretimi elektrolit bakır üreten kuruluşların çalışmaları sırasında yan ürün, yani ikincil olarak elde edilmektedir. Rabak, Sarkuysan, Etibank, Karadeniz Bakır İşletmeleri gibi kuruluşların çalışmaları sonucu elde edilen değişik karışımdaki kıymetli metal çamurunun yurtdışında ayrıştırılmasıyla, yılda toplam olarak 500 ile 600 kg arasında altın elde edilmektedir.⁽²⁸⁾

Gelişen arama teknikleri ve aranan sahaların büyütülmesi sonucu Türkiye'de varolduğu sanılan altının tahmin edilenden daha büyük miktarda olduğu saptanmıştır. Sürekli olarak gerçekleştirilen aramalarla saptanan altın rezervlerinde artış kaydedilirken, değişik kaynaklara göre toplam rezervin 42 ila 73 ton arasında olduğu ifade edilmektedir.

Ancak tüm bunlara rağmen, Türkiye'de altın cevheri üretimi bulunmamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi altın elektrolit bakır üretimi yanında yan ürün olarak elde edilen kıymetli metal çamurunun yurtdışında ayrıştırılmasıyla elde edilmektedir. Türkiye'de blister bakır Etibank Karadeniz Bakır İşletmeleri tarafından Artvin-Borçka, Elazığ-Maden'de ve Samsun'daki işletmelerde üretilmektedir. Blister bakırın içindeki altın miktarı 12/20 gr/ton arasında değişmektedir. Özellikle İzmir-Bergama-Ovacık bölgesinde toplam olarak yılda 3 tona yakın altın elde edilmesi planlanmaktadır.

²⁸ **Dünyada ve Türkiye'de Altın**, (Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Müd., İstanbul, 1990), s:95

Bu yatakların verimli olarak altın madenciliği yapılacak bir alan olduğu da biliniyor. Ancak, çevre açısından böyle bir işletme zararlı olacağından yöre halkının bu konudaki tepkisi oldukça yoğun ve yeterince çalışma yapılamamaktadır.

1985 yılında 3213 Sayılı Madencilik Yasası'nda yapılan değişiklikle yabancı yatırımcıların da Türkiye'de altın aramalarına imkan tanımış ve bunun sonucu birçok yabancı kuruluş gelişmiş yöntemler kullanarak altın arama çalışmalarına başlamıştır. Avusturya-Kanada kökenli Eurogold Madencilik, Güney Afrika-Almanya kökenli Tüprag Madencilik, Kanada kökenli Cominco Madencilik şirketlerinin yanı sıra Anglo Rio ve Dardanela gibi yabancı kuruluşlar Maden Teknik ve Arama Kurumu (MTA) ile altın rezervlerinin saptanması konusunda çalışmaktadır. MTA halen altın arama çalışmalarına baz teşkil edecek ve 1 ton/ gün kapasiteli bir pilot tesisi, MTA Genel Müdürlüğü'nde 1991 yılının Mayıs ayından beri işletmektedir.⁽²⁹⁾

Yabancı şirketlerin arama çalışmaları sonucu yaklaşık 6 milyon ton civarında bir altın rezervi saptanmış ve bir ton cevherde yaklaşık 5 ile 10 gr altının varlığı sonucundan hareketle saptanan yataklarda toplam olarak 42 tonluk altının varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Ancak MTA' nın verilerine göre Türkiye'de varlığı tespit edilen altın yataklarının verimlilikleri birbirinden farklıdır. MTA' nın tespitlerine göre Türkiye'de işletmeye açılacak toplam altın yataklarında 135 ton altın metal rezervi bulunmaktadır.

Yine aynı araştırmalara göre Türkiye'deki varlığı tespit edilen altın yatakları işlenebilirliği açısından üç katagori altında toplanmaktadır. Aşağıda sözünü ettiğimiz madenler ve kapasiteleri hakkında ayrıntılı bilgi dikkatinize sunulmaktadır.

²⁹ **3213 Sayılı Madencilik Yasası**, (Maden Tetkik Arama Müd., Ankara, 1985)

Türkiye'deki işlenebilir altın madeni yatakları

Yeri	Şekli	Tipi	Tenörler			Rezerv(ton)		Metal İçeriği	
			Au _(gr/ton)	Au _(gr/ton)	Diğer(%)	Görünür ⁽¹⁾	Muhtemel ⁽²⁾	Mümkün ⁽³⁾	Au _(ton)
Çanakkale-Madendağı (Akbaba)	Damar	Epiterm	1.25			8.000.000			10
Balıkesir-Hayran-Küçükdere	Damar	Epiterm	5	11.8		1.500.000			7.5
Gümüşhane-Mescili (Masra)	Damar	Epiterm	8			64.000	272.000	808.000	9.2
İzmir-Bergama-Ovacık	Damar	Epiterm	9	11		1.810.000	1.080.000	90.000	26.82
Eskişehir S.Hisar - Kaymaz	Dissem	Lısvenit	6.5	5.3	950.000				6.18
		Okside	Şapka	5.2	200		1.600.000	(1+2+3)	8.32
		Sülfitli		1.8	23.9Cu:2.1,Zn:2		3.800.000	(1+2+3)	6.8
Artvin-(Kafkasör) Cerattepe		Sülfitli	1.3	2.2Cu:10,Zn:2		1.200.000		(1+2+3)	1.56
								Toplam=	76.38
			Au _(gr/ton)	Au _(gr/ton)	Diğer(%)	Görünür ⁽¹⁾	Muhtemel ⁽²⁾	Mümkün ⁽³⁾	Au _(ton)
Çanakkale-Kartaldağ	Damar	Epiterm	5.2					50.000	0.26
Hatay-Kisecikköy	Damar	Mezoter	4					450.000	1.8
Ordu-Akoluk	Damar	Epiterm	1.04.1-24	18.8.22-8		780.325	267.669		1.195
Ordu-Sayaca	Damar	Epiterm	1.2			17.000			0.02
İzmir-Ödemiş-Küre	Damar	Metaseg.	1.1-8.0	1.3			96.000		-0.4
İzmir-Ödemiş-Emirli	Damar	Epiterm	4.37				50.000	(1+2)	0.2
Manisa-Salihli Bozdağ	Damar	Epiterm	1.38				847.970	(1+2+3)	1.17
Eleziğ Keban (Fırat Batısı)	Oksitli		1.2	142.9		40.700	10.600		0.06
Bursa-İnegöl-Sülüklüköy	Damar	Epiterm	0.7-28				25.740	(1+2)	-0.37
İzmir-Karşıyaka Arapdağı	Damar	Epiterm	3.38	42.8		154.783	202.461	330.789	2.33
(Altıntepe sektörü)									
İzmir-Karşıyaka Arapdağı	Dissem	Epiterm	1.3			352.625	1.048.850	1.717.508	4.05
(Çilektepe Sektörü)									
Manisa Saohit-sart	Plaser		96mg/m3					20.000.000m3	1.92
Kars-Kaızman-Darphane	Plaser		<01grn3					9.000.000m3	0.9
Hatay- Akıllıçay	Plaser		<05grn3					50.000m3	0.025
Kırklareli-İğneada-Mertgölü	Plaser		0.5			112.500			0.056
Niğde-Ulukışla-Borkardağı	Plaser		8	273Zn:4,Pb:4.4	175.000			1.4	
Niğde-Ulukışla-Borkardağı	Plaser		3.12	140Zn:1,Pb:2.3	152.000			0.5	
								Toplam=	16.7

Yeri	Şekli	Tipi	Tenörler			Rezerv(ton)		Metal İçeriği	
			Au _(gr/ton)	Au _(gr/ton)	Diğer(%)	Görünür ⁽¹⁾	Muhtemel ⁽²⁾	Mümkün ⁽³⁾	Au _(ton)
Balıkesir Edr. Altınoluk		Sülfiteli	5	25	Zn6.7.Pb.8.2	54.000	54.000	134.000	1.2
Artvin Borçka Akarsen		Sülfiteli	5	28	Cu 3.2		662.043	(1+2)	-1
Elazığ Kenani (Zeytindağ)		Sülfiteli	1.64-7.35	40.1-47.3	Pa2.Zn0.7		94.455	(1+2)	-0.19
Rize Çavel		Sülfiteli	1	68	Cu:4.Zn.7	10.600.000			10.6
Artvin-Seyiter		Sülfiteli	0.35	36.84	Cu:1.8Zn.2		1.484.640	(1+2)	0.5
Elazığ Baskil Nazaruşağı		Sülfiteli	2.1	4.2	Cu:2			49.000	0.12
Kastamonu-Küre-Aş. Köy		Sülfiteli	2.48	10	Cum:1.56	11.229.208			27.85
Kastamonu-Küre Bakıba		Sülfiteli	1.5	5.20	Cu:3.24	25.000			0.375
								Toplam=	41.835

Kısatmalar: Epiterm:Epitermal, Mezcter:Mezotermel. Dissem:
Dissemine, Meta. Seg:Metamorlik Segregasyon
Kaynak: MTA -ANKARA

Bugün için Güney Afrika Cumhuriyeti, Birleşik Devletler Topluluğu, Kanada, ABD ve Brezilya altın madenciliğinin yapıldığı ilk beş ülkeyi oluşturmaktadırlar. Türkiye ise sahip olduğu rezervler açısından Avrupa ülkeleri arasında ilk on arasında yer almaktadır. Avrupa'da üretici konumunda bulunan Finlandiya, Portekiz, Fransa gibi ülkelerin her birinin yıllık üretim kapasiteleri 5 tonun altında kalmaktadır. İspanya , İsveç ve eski Yugoslavya ülkelerinin her birinin üretimleri ise 6-7 tonu geçmemektedir. Oysa yalnız Bergama-Ovacık'ta saptanan altın yatağında yılda üç ton altın üretimi gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca, toplam rezervlerinin hayata geçirilmesiyle Türkiye Avrupa'daki altın üreticileri arasında ilk üç sırada yer alacaktır.⁽³⁰⁾

Tüm bunların yanında altının madenden çıkartılması sırasında siyanür kullanılması özellikle Bergamalıları rahatsız etmektedir. Bu konuda ileri sürülen görüşlere göre 1 ton cevher (kaya) 1.5 kg siyanürle karıştırılarak altının elde edilmesi mümkün. Yörede toplam 2.5 milyon ton cevherin işlenmesi ile işletme süresi olan sekiz yıl içinde 3 bin 750 ton siyanür kullanılacak. Bunun yarısı geri toplanırken 2 bin tona yakın siyanürde toprağa ve havaya karışacak. Ayrıca bunun zararları elli yıl yörede etkisini sürdürecektir. Sekiz yıl içinde yörede altının toplam değerinin 280 milyon dolar olması bu yörede altın çıkartılmasının ekonomik olup olmadığı konusunda soru işaretleri doğurmaktadır; Türkiye'nin sadece 1993 yılında altın ithalatı için 1.8 milyar dolar ödediği göz önünde bulundurulduğunda bu konudaki kararın dikkatli verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.⁽³¹⁾

4.2.Merkez Bankası'nın Altın Arzı

Merkez Bankası tespitleri, 1980'li yılların başından itibaren Türkiye'deki toplam altın talebinin belirlenmesinde en önemli kriter olmuştur. Merkez

³⁰ Hakan Sağlam, *Dünya Borsalarında Vadeli İşlemler*, (İstanbul, 1993), s:114

³¹ *Bergama Ovacık Altın İşletmesi*, TMMOB, (Ankara, 1996)

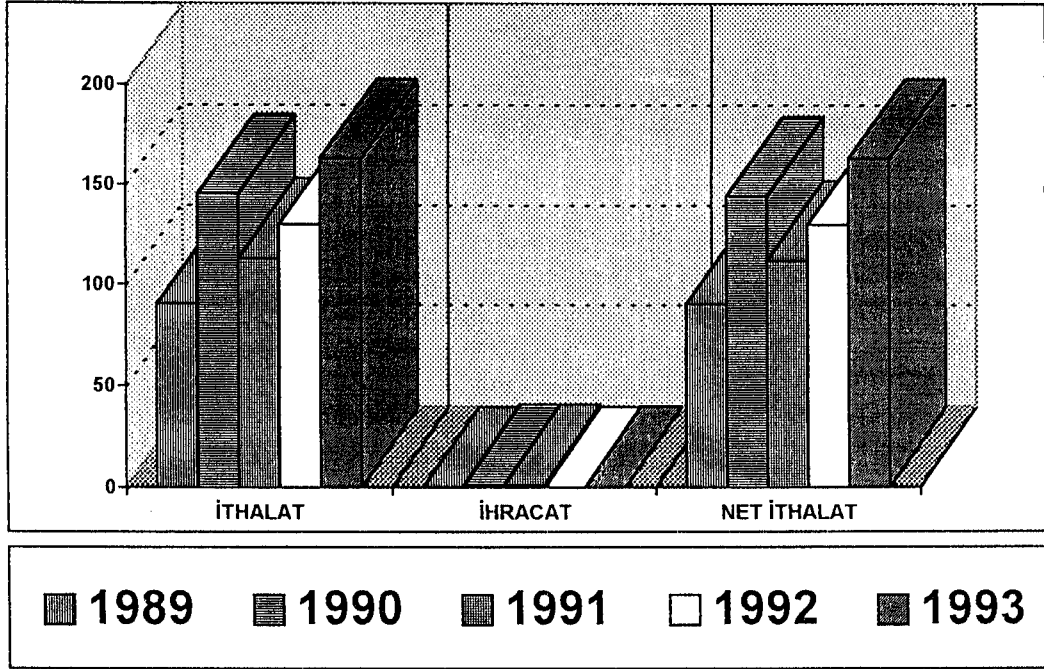
Bankası uluslararası piyasalardan gerçekleştirdiği altın ithalatında dünya fiyatlarını kullanmakta. Banka halen kiloda 18 dolar sigorta ve navlun gibi masrafları ekleyerek fiyatı belirlemekte, piyasa bu fiyattan satış yapmaktadır.

1980'li yılların başından beri Türkiye'de izlenen ekonomik politika gereği, kalkınma için gerekli kaynak ihtiyacı, halkın elinde bulunan altının da ekonomiye kazandırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Merkez Bankası 17 Aralık 1984 tarihinden sonra yurtdışı altın fiyatları ile dolar kurunu dikkate alarak belirlediği fiyattan altın satışına başlamıştır. Banka böylece gayri resmi yollardan altın talebini durdurmuştur. Bunda özellikle piyasanın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi etkili olmuştur. Ancak, altın satışlarında kullanılan döviz kurunun yine Merkez Bankası tarafından serbest piyasaya göre belirlenmesi nedeni ile altının satış fiyatı, dünya fiyatlarının altında gerçekleşmiştir.

7 Temmuz 1984 tarihinde yapılan yasal düzenleme gereği 50 gram ile 1 kilogram külçe altınların satışına bu şekilde devam eden Merkez Bankası'nın talepleri karşılayamamıştır. Bunun üzerine banka, bu uygulamaya ara vermiştir. Merkez Bankası halen 1984 Nisan ayından bu yana yürüttüğü "Döviz Karşılığı Altın Piyasası" nı kurmuş ve bu yolla altın ithalatına başlamıştır.

Merkez Bankası Mart 1989 tarihli Döviz Karşılığı Altın Piyasası talimatnamesinde 995/1000 saflıktaki külçe (kilobar) altınlar için 22 dolar maliyet masrafı alırken, banka bu masrafı 17.2.1994 tarihinden itibaren 18 dolara düşürmüştür.

MERKEZ BANKASI ALTIN İTHALAT İHRACAT DEĞERLERİ

1989	90.1865	0.045	90.1415
1990	145.4937	1.0617	144.432
1991	133.3651	1.201	132.1641
1992	130.1905	0.059	130.1315
1993	163.3115	0.086	163.2255

Kaynak: İstanbul Altın Borsası, İstanbul, 1996

Merkez Bankası altın ithalatını ve satışını başarı ile sürdürürken, toplam altın ithalatının ulaştığı parasal boyut dikkat çekicidir.

1985 yılında başlayan serbest altın ithalatının o günlerde toplam ithalat içindeki payı yüzde 0.8'lerdeyken bunu izleyen birkaç yıl içinde yukarıda saydığımız nedenlerden ve talebe bağlı olarak bu rakam aynı düzeyini korumuştur. 1989 yılından sonra faaliyete geçen Döviz Karşılığı Altın Piyasası ile altın ithalatı üzerindeki denetim önemli ölçüde kalmış ve altın ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 6'lara kadar çıkmıştır. Bu eğilim halen altın

ithalatında kendisini korumaktadır. Aşağıdaki tablo bu konuda rakamsal olarak önemli ipuçları vermektedir.

Altın ithalatının ödemeler bilançosunda önemli bir rakam olarak yerini alması, Türkiye'nin durumunun uluslararası finans çevrelerince dikkatle incelenmesini gündeme getirmiştir. Özellikle 1993 yılında dış ticaret açığının büyük olması, ithalat kaleminin olağanüstü büyümesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye gibi iç ve dış borca dayalı bir ekonomik yapıya sahip ülkelerin, ortaya koyduğu bu tablo, aldığı kredilerin bir kısmını yurtiçine altın ithalatı için kullanması gibi görüntüyü ortaya çıkarmaktadır. Türkiye son zamanlarda ithalat için döviz arar duruma gelmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde açıklanan ekonomik istikrar tedbirleri talep dolayısı ile artan ithalat rakamını frenlemeyi de amaçlamaktadır. Bu arada altın ithalatı için 2 milyar dolara yakın döviz ödenmesi Türkiye'nin kredi veren finans çevreleri tarafından da dikkatle izlenmesini gündeme getirmiştir.

Altın Borsası'nın kurulması Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilen altın ithalatının Borsa üyesi bankalar ve aracı kurumlar tarafından gerçekleştirilmesine de olanak sağlayacak, bir anlamda Merkez Bankası, ithalat için rezervlerinden döviz harcamayacaktır. Ödemeler bilançosundaki durum ile Türkiye'nin uluslararası finans çevrelerindeki olumsuz görüntüsü bir ölçüde ortadan kalkacaktır.

ALTIN İTHALATININ YILLARA GÖRE DURUMU

Yıllar	Toplam ithalat (Milyon dolar)	Altın ithalatı (Milyon dolar)	Top. İth. / Altın İth (%)
1985	11.343	269	2.3
1986	11.105	94	0.8
1987	14.157	121	0.8
1988	14.335	32	0.2
1989	15.792	1.058	6.6
1990	22.047	1.532	6.8
1991	21.047	1.161	5.5
1992	22.871	1.430	6.2
1993	29.249	1.886	6.4

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Yıllık Raporlar, 1994

4.3. Gayri Resmî Altın İthalatı:

Özellikle 1980 öncesi olmak üzere uzun yıllar Türkiye'de altın talebi gayri resmî yollardan yurda sokulan altın ile karşılandı. Bu özelliği ile gayri resmî ithalatı uzun yıllar toplam altın arzı içindeki önemini korudu. Bu gayri resmî ithalat, Türkiye'de uzun yıllardan beri biriken ve bugün halkın elinde bulunan 5 bin ton altının önemli bir kaynağı oldu. Kaçak yollardan yurda sokulan altını kontrol altına almak ve bunun için yurtiçinde oluşan döviz talebini kırmak için, 1979 yılında zamanın hükümeti tarafından önlemler alınmaya çalışılmıştır. Maliye Bakanlığı kuyumcu esnafın bir bakkal dükkanı gibi defter tutmasını

istemmiş, esnaf da buna tepki olarak 45 gün kepenk kapatarak karara tepki göstermiştir.⁽³²⁾

Ancak 80'li yıllara girildiğinde alınan istikrar tedbirleri doğrultusunda esmeye başlayan liberal rüzgarlar altın ithalatının Merkez Bankası'nın tekelinde de olsa serbestleşmesini getirmiştir. Tüm önyargılardan sıyrılarak yeraltında bulunan altın ticaretinin kayıtlı ekonomiye dahil edilmesi için önemli bir çaba harcanmıştır. Merkez Bankası TL karşılığı altın satışına 1984 yılında başlamış, yaşanan aksaklıklar dolayısıyla bu satışlara ara verilmiştir.

Bankanın resmi kura göre oluşturduğu altın fiyatları dünya ortalamasının altında kalınca, bankanın önünde kuyruklar oluşmuştur. Daha sonra serbest piyasa fiyatlarına göre oluşturulan fiyatlar, bu kez de dünya fiyatlarının üzerinde olmuş bu da kilo başına 50 ile 100 bin TL gibi bir fiyat farkı yaratmıştır. Bu tür satışlar azalmış olsa da Döviz Karşılığı Altın Piyasası'nın 1989 yılının nisan ayında kurulmasına kadar sürmüştür. 1989 yılına gelinceye kadar Türkiye'ye altın kaçak yoldan girerdi. 1989 yılından sonra merkez bankasının başlattığı altın ithalatı ve yetkili kuruluşlara intikalini sağlaması, altını ihtiyaç sahiplerine doğrudan ulaşmasını sağladı.⁽³³⁾

Türkiye'de resmi yollardan altın satışının yapıldığı zamanlarda talep resmi yollara kaymakta. Ancak sınırlamaların getirdiği ve fiyatın yükseldiği dönemlerde, altın ithalatı gayri resmi yollardan da olsa durmamakta.

³² Cumhuriyet, (Kasım, 1979)

³³ Raşit Hoşgör, Türkiye'de ki Altının Ekonomik Sürece Kazandırılması, (İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993), s:89

Türkiye’de gayri resmi yollardan altın talebinin karşılanmasında bazı Ortadoğu ve Avrupa ülkeleri etkin olmaktadır. Özellikle, Bulgaristan üzerinden İsviçre’den getirilen altın önemli bir rakama ulaşmıştır. Ancak bugün aynı yollar, resmi altın ithalatı için kullanılmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye’nin kuzey komşusu eski Sovyetler Birliği sahip olduğu altınları o zaman Doğu Bloku’na komşu olan Avusturya üzerinden İsviçre’ye geçirmekteydi. Altın piyasası yetkilileri Moskova hükümetinin Doğu Bloku ve bugünkü Türkiye Cumhuriyetleri’nin altın madenlerine el koyarak altınları İsviçre’ye rahatça sokabildiklerini dile getirmektedirler.

4.4.Altın Borsası

Türkiye’de toplam altın talebinin karşılanmasından Altın Borsası en önemli kısım olacaktır. Altın Borsası ile Türkiye’ye ithal edilecek tüm altınlar İstanbul Altın Borsası’ndan geçirilecek. Borsa’ya üye bankalar ve aracı kurumların altın ithalatı yapabilmelerine imkan tanınması Merkez Bankası’nın bu alandaki tekelci konumunu kaldırmıştır. Borsada satılmak kaydıyla bu kuruluşların altın ithalatı yapabilmeleri borsada oluşacak fiyatın da etkisi ile yurtiçi toplam talebin bu yolla karşılanmasını sağlayacaktır. Ayrıca İstanbul Altın Borsası’nın çalışmaya başlaması başta Rusya olmak üzere Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerden Türkiye’ye altın girişini artıracaktır. Tabii burada bir altın rafinerisinin gerekliliği de gündemdedir. Değişik saflıktaki altınları belli ölçülere getirilmesi için rafinerinin kurulması kaçınılmazdır. Halkın elindeki altınların ekonomiye kazandırılması için bunun gerekliliği ortadadır. Bunun yanında, altına dayalı yatırım araçları çeşitlendirilebilirse altın konusunda yapılan reform çabaları sonucuna ulaşacaktır. Turistik ve ticari önemi günden güne artan büyük

şehrimizde bu altın borsasının kurulması altın arzı yönünden çok büyük faydası olacaktır. ⁽³⁴⁾

5.TÜRKİYE'DE ALTIN TALEBİ

Osmanlı İmparatorluğu zamanında bütçenin temel gelirleri genel olarak altın para şeklindeydi. Devlet ile ticaret ve bürokrat sınıfı dışında, halk tarafından altın talebi yoğun değildi. Ancak toprak mülkiyeti sisteminin özel mülkiyet üzerine olmaması, imparatorlukta altını, serveti saklamanın en geçerli yolu haline getirmiştir.

Sağladığı yüksek likidite altını her zaman vazgeçilmez bir yatırım aracı yapmıştır.

İlk önceleri sikke ve mücevher şeklinde de olsa altın yatırımcısı, tasarruflarını en iyi biçimde altın ile koruyordu. Fiyatların sürekli arttığı ortamlarda altın iyi bir koruma aracı oldu. Ancak son yıllarda tasarruflara enflasyonun üzerinde bir kazanç getiren yatırım araçlarının ortaya çıkması günümüzde altın yatırımcısı ile mücevher olarak altın kullanıcısının birbirinden ayrılmasını gündeme getirmiştir.

Türk halkının geleneksel yatırım aracı olması, altının yıllık toplam talebi üzerinde etkili olmakta. Bu talebin büyümesi yıldan yıla Türkiye'nin dünyanın en önemli altın ithalatçısı ülkelerin başında gelmesine yol açmıştır. Merkezi İsviçre'de bulunan Dünya Altın Konseyi'nin verilerine göre Türkiye'nin yıllık toplam altın talebi 160 tona ulaşmış durumda. Bu rakam, Suudi Arabistan, Hindistan, Dubai gibi altın talebi yüksek ülkelere göre, Türkiye altın talebinin daha hızlı yükseldiğini göstermektedir. Türkiye'nin toplam altın talebi

³⁴ Hasan Olalı, **Altın ve Türk Ekonomisi Sempozyumu**, (Temiz Ocak kuyumculuk Ya., İzmir 1985), s:86

1990 yılında 143 ton iken bu rakam 112 tona düşmüş 1992 yılında ise 128 tona yükselmiş. 1993 yılında da toplam talep yüzde 25 artarak 160 tona ulaşmış bulunuyor.⁽³⁵⁾

Orta Doğu ve Hindistan'da Altın Talebi

Tonajlar (Bir Yıl Öncesine Göre % değişimi)	1990	1991	1992	1993				Yıl
				1. çeyrek	2. çeyrek	3. çeyrek	4. Çeyrek	
Hindistan	-	260.0	454.3	153.1 (+11)	95.5 (-21)	70.1 (-36)	105.3 (-8)	424.0 (-7)
Suudi Arabistan	143.0	171.0	246.0	64.0 (+23)	73.0 (+24)	46.0 (-28)	56.0 (-21)	239.0 (-3)
Türkiye	140.0	112.0	128.1	32.7 (+74)	36.3 (+32)	69.3 (+23)	21.6 (-15)	159.9 (+25)
Dubai	-	30.0	37.0	9.0 (+13)	10.0 (-)	6.0 (-14)	8.7 (-27)	33.7 (-9)
Orta Doğu ve Hindistan'da Altın talebi	-	573.0	865.4	258.8 (+38)	214.8 (+1)	171.4 (-19)	191.6 (-14)	856.6 (-1)

Kaynak: GFMS Ltd., Gold 1993

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler altın talebinde yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Gelişen teknoloji altının kullanım alanlarının çoğalmasına neden olmuştur. Bunda altının sahip olduğu özellikler büyük önem taşımaktadır. Bir sıralama yapıldığında altın talebini oluşturan faktörler şu şekilde sıralanabilir. ⁽³⁶⁾

1. Tasarruf, süs amacıyla altın talebi
2. Spekülatif altın talebi
3. Merkez Bankası'nın altın talebi
4. Yurtdışı altın talebi (işlenmiş altın)
5. Endüstriyel ve diğer altın talebi

³⁵

M. Hakan Sağlam **Türkiye'de Altın Ticareti**, (İstanbul, 1991), s:154

³⁶

Yüksel Ülken, **Altın ve Türk Ekonomisi Sempozyumu**, (Temiz Ocak Kuyumculuk Ya. İzmir 1985), s:34

5.1.Tasarruf Amacıyla Altın Talebi

Tasarruf amacıyla yapılan altın talebinin şekli, daha önce de dediğimiz gibi ekonomik sistem gereği Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı'nın Anadolu topraklarına tamamen hakimiyet kurması ile uyguladığı toprak mülkiyeti sisteminin özel mülkiyete izin vermemesi tasarrufların likit değer olarak altın yolu ile saklamasını gündeme getirmiştir. Bunun yanında yerli halka uygulanan Aşar Vergisi Anadolu hakkının tasarruf biçiminin altına dayanmasına yol açmıştır. Aşar Vergisi sisteminde verginin mal olarak tahsilatı altını değer saklama biçimi olarak ortaya koymuştur. Son yıllara kadar altın gerek sikkeler gerek mücevher şeklinde başlıca tasarruf aracı olma özelliğini korumuştur. Kökleri yüzyıllar öncesine dayanan bu alışkanlık; bugün Darphanenin basımını yaptığı Cumhuriyet, ziynet altınları ile damgalanan bileziklerin sayısı ile de kendisini hissettirmektedir.

1980'li yıllarda yaşanan büyük şehirlere göç olayı tasarrufların yapılış biçimlerini de değiştirdi. Daha önceleri kır ağırlıklı olarak altın tasarrufu eğilimi bugün kentlerde gelişme göstermektedir. Altına tasarruf aracı olarak bakanların çoğunluğunun kentlerde yaşayan insanlardan oluştuğu gibi beklenenin aksine sonuçlar veriyor. Türk toplumunda toplam nüfusun yüzde 31'i tasarruf yapabiliyor. Bu kesimde yapılan tasarruf yapanların yüzde 22.18'lik kesimi gayri menkul alımı şeklinde gerçekleşiyor. En çok tasarruf yapılan yatırım araçları arasında ise yüzde 8.16'lık pay ile altın ikinci gelmekte. Tasarruf yapabilenlerin içinde altın alanların yüzde 6.18'nin kırsal alanlarda yüzde 9.65'inin de kentlerde yaşadığı ortaya çıkarken, aynı araştırmada altına yatırım yapanların büyük kısmının yüksek okul mezunu olduğu dile getiriliyor. Araştırmanın ortaya çıkardığı ilginç bir soruşturma altına tasarruf amacıyla yatırım yapanların çoğunluğunun 25 ve 44 yaş arasında ve büyük kısmının üst

gelir grubuna dahil olması. Tasarruf amacıyla altın talebini etkileyen en önemli faktörler, diğer yatırım araçlarının getirileri, enflasyon oranı ile kişilerin gelirleri olmaktadır.⁽³⁷⁾

Türk Altın Yatırımcısının Pratiği

Toplam	11033025 kişi
Tasarruf yapabiliyorum	% 31.38
Tasarruf yapamıyorum	% 68.62
Tasarrufumla Altın Alırım	% 8.16 ⁽³⁸⁾

Tasarrufla En Çok Altın Alırım Diyenlerin Yaş Durumu

20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 +
%7.80	%9.53	%9.70	%9.02	%9.92	%8.79	%8.02	%7.20	%5.85	%4.54

Tasarrufla En Çok Altın Alırım Diyen Tasarrufçunun Öğrenim Durumu

Okur Yazar Değil	Sadece Okur Yazar	İlkokul	Orta Dengi	Lise Dengi	Yük. Ok. Fakülte	Lisans Üstü	Bilinme -yen
%3.65	%5.89	%7.45	%10.96	%11.57	%16.06	%14.81	%6.7

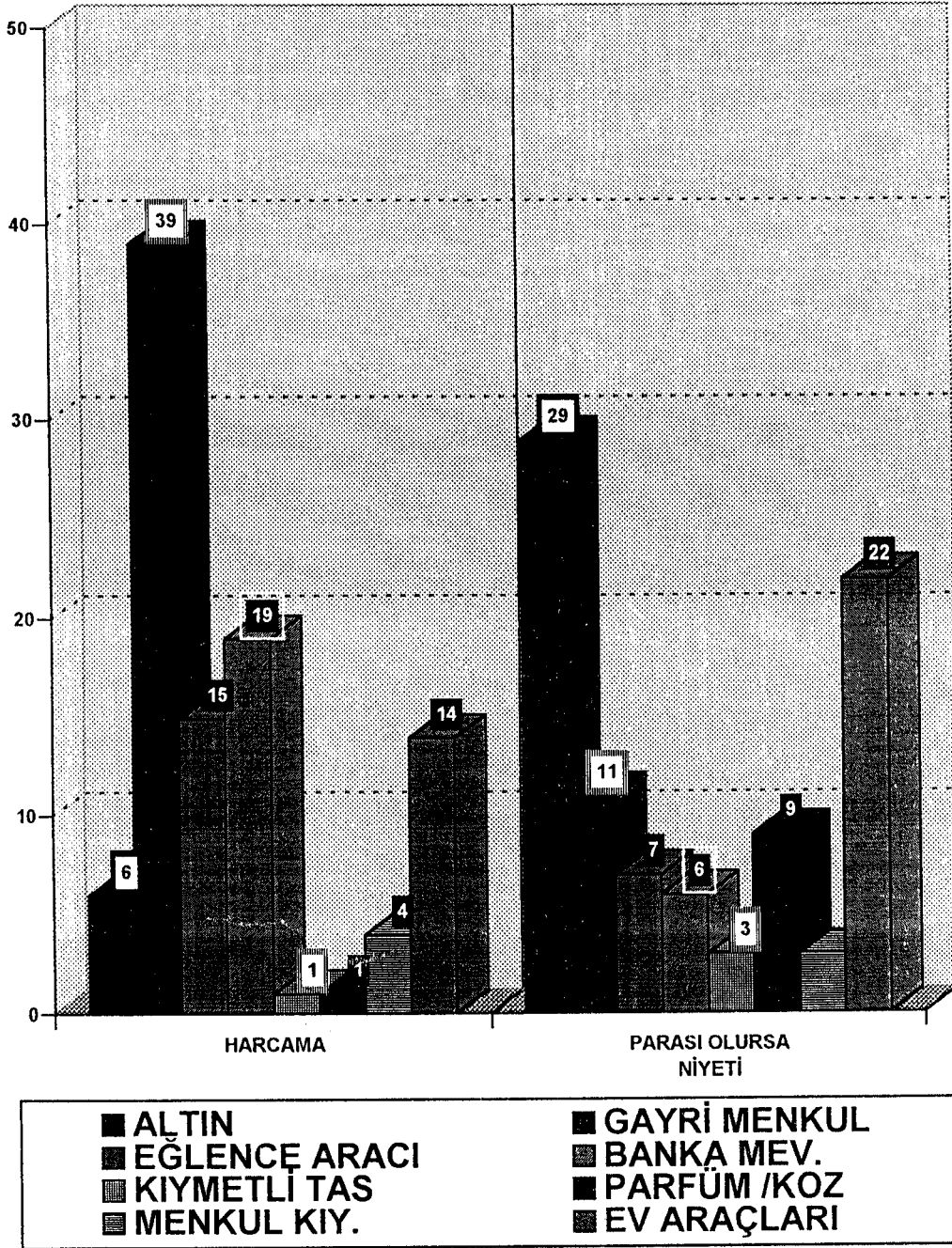
Altın Tasarrufçusunun Oturduğu Yer

İL	İlçe	Bucak - Köy
% 9.45	% 8.70	% 5.52

³⁷ Türk Aile Yapısı, DPT (Nisan, 1992)

³⁸ DPT, Ön. ver.

HANE HALKININ HARCAMA VE HARCAMA NİYET ORANLARI

Kaynak: İstanbul Altın Borsası İstanbul 1996

YILLARA GÖRE ALTIN FİYATLARI

YIL	Resat	Cumhuriyet	Külçe
1966	157.08	96.28	14.34
1967	171.73	101.30	15.01
1968	185.44	114.45	17.08
1969	203.38	129.60	19.15
1970	236.59	117.02	17.35
1971	311.98	139.78	20.05
1972	373.62	183.08	27.65
1973	470.28	298.76	44.32
1974	694.54	509.58	73.67
1975	852.93	597.13	83.82
1976	1085.03	518.23	79.97
1977	1556.04	705.32	99.94
1978	2937.47	1328.91	182.91
1979	5432.31	3687.50	492.09
1980	11449.14	10532.71	1543.33
1981	12093.92	11291.61	1611.17
1982	14547.89	14226.78	2123.00
1983	25051.37	25607.42	3595.46
1984	30307.00	29736.00	4439.00
1985	38769.17	36877.79	5483.00
1986	68390.00	58816.00	8427.00
1987	109702.08	91678.14	13324.57
1988	155150.00	141158.33	20986.67
1989	191425.00	176101.25	26352.92
1990	253454.83	217763.75	32531.17
1991	356517.00	329833.00	49202.00
1992	560320.58	516312.33	77262.42
1993	1290000.00	1240000.00	174000.00
1994	2600000.00	2500000.00	380000.00

Kaynak: Kuyumcular Odası - İST.

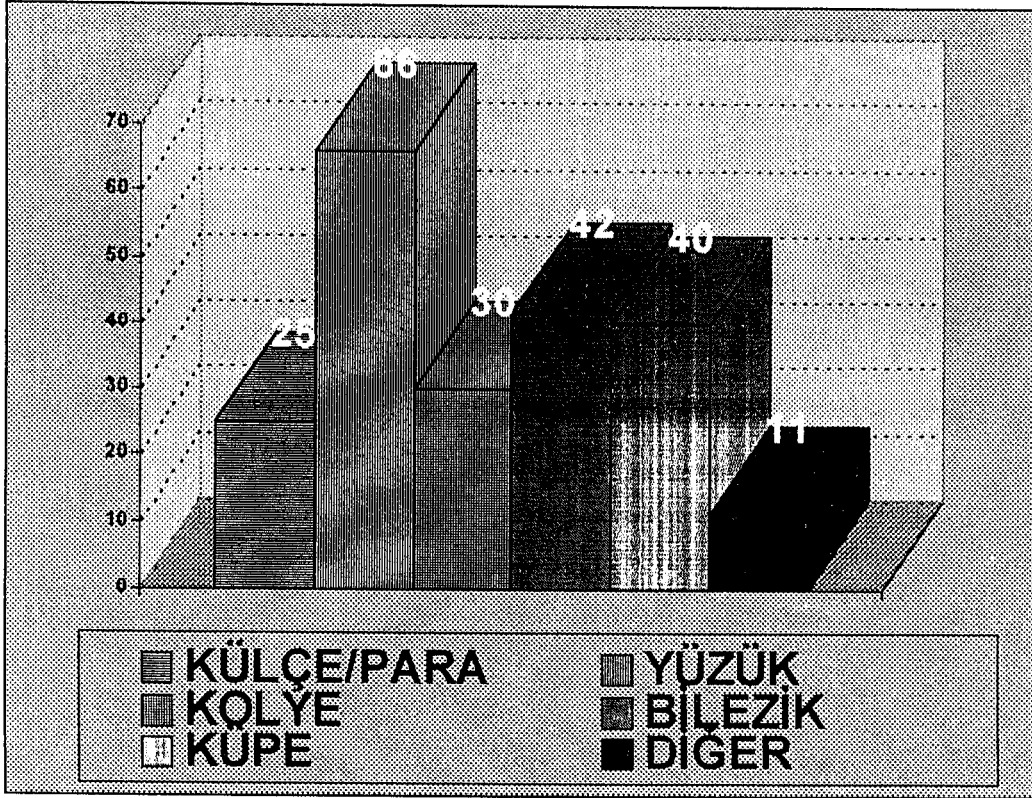
Yapılan araştırmalarda halkın yüzde 71'inin servetinin içinde küçük ya da büyük miktarda da olsa altın bulunması bunun yanında servetinin yarısından çoğunun altın olarak tutanların toplam tasarruf yapanların içinde yüzde 8'lere ulaşması, Türk halkının altına tasarruf aracı olarak bakışını yansıtmaktadır.

Türk halkı ile altın arasında var olan bu köklü ilişki bugün toplumun yüzde 80'inin elinde altın bulunması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye'de kişi başına 83 gram altın düşmekte ve halk her yıl yaklaşık 40 trilyon liralık altın satın almaktadır. Bugün Türk halkının elinde bulunan yaklaşık beş bin ton altın dünya altın stokuna yüzde 5'ini oluşturmaktadır.

Tasarruf amacıyla altın alımında Cumhuriyet ve ziynet altınları, (Darphane'de basılan damgalanan), Sultan Aziz, Sultan Hamit ve Raşat altınları ile bunların sahteleri, süs eşyaları, bilezik, yüzük, zincir (Darphane de damgalanmayan), altın tabak, kalem gibi kullanım eşyaları, külçe halinde alınıp satılan altınlar, hatıra ve özel gün hatıra altın paraları göze çarpmaktadır.

Halkın tasarruf biçimini yansıması bakımından tasarruf amacıyla altın talebinde daha çok 22 ayar tel bileziklerin payının büyük olduğu ortaya çıkmakta. Bu alanda ikinci önemli kalem ise altın paralar olmaktadır.

ÇEŞİTLERİNE GÖRE SAHİP OLUNAN ALTIN

Kaynak: Türkiye'de Altın Varlığının Ekonomik Sürece Katılması, İktisadi Araştırmalar Vakfı, (İstanbul, 1993)

Darphane Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 1988 ile 1993 yılları arasında ziynet ve meskük- halk arasında değişik ölçülerde Altın Lira çeşitleri ile biliniyor, altın basımı hızla artmış, ziynet altın basımı 1988 yılından sonra azalmış ve 1988 yılında 3275 kilogram, 1992 yılında bin 804 grama kadar düşmüştür. Ancak bu rakam, 1993 yılında 4737 kiloya kadar tekrar yükselmiştir. Meskük altın basımında ise 1988 yılından sonra belli bir düşüş yaşanmış ancak 8363 kg'dan başlayan düşüş 1993 yılında 3181 kg. seviyelerinde son bulmuştur. Ancak 1988 yılında Darphane tarafından müşteriye ziynet ve meskük olarak teslim edilen yaklaşık 12 ton altın seviyesinde iken 1993 yılı itibari ile bu rakama ulaşılamamıştır. Yani altınla yapılan tasarruflarda azalma

yaşanmıştır. Bunda son zamanlarda artan tüketim eğiliminin yol açtığı harcamaların büyük payı vardır.⁽³⁹⁾

Ayrıca bu oluşumda son zamanlarda alternatif yatırım araçlarının yüksek getiri sağlaması etkili olmuştur. Genel olarak ekonomide yaşanan makro dengesizliklerin özellikle enflasyonun gelirler üzerinde yarattığı azaltıcı etkininde payı vardır.

³⁹

Darphane ve Damga Matbaası Genel Müd., (İstanbul, 1994)

1988-1993 YILLARINDA STANDART AĞIRLIKLARIYLA ALTIN BASIMI

1988-1993 YILLARINDA STANDART AĞIRLIKLARIYLA ZİYNET ALTINLAR (Müşteriye Teslim Edilen)

	500LÜK ZİYNET		250'LİK		100'LÜK		50'LİK		25'LİK		TOPLAM	
	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)
1988	-	-	19.632	344.345.280	176.203	1.229.217.232	158.185	554.912.980	453.672	1.144.540.680	1.000.000	3.275.016.150
1985	500	17.540.000	8.815	154.625.100	48.146	337.792.336	85.518	299.997.144	333.749	532.775.746	446.728	1.342.726.326
1990	1142	40.061.360	5.816	154.632.640	15.681	132.081.896	61.822	216.871.576	294.254	516.171.511	385.715	1.065.766.988
1991	806	28.274.490	18.468	323.928.720	42.772	300.088.352	74.292	260.637.384	352.582	618.427.074	488.925	1.531.256.010
1992	589	120.662.220	22.940	402.367.600	47.585	333.856.360	66.030	231.633.240	465.000	815.610.000	400.144	1.804.129.320
1993	1.178	481.324.240	40.264	1.057.030.560	163.060	1.114.026.960	229.710	805.822.680	962.960	1.688.850.440	1.417.072	4.737.032.293
TOPLAM	4.215	687.862.310	138.935	2.436.919.900	496.446	3.483.065.136	675.563	2.369.875.004	3.032.116	5.318.331.464	4.347.775	13.256.053.200

1988-1993 YILLARINDA STANDART AĞIRLIKLARIYLA MESKÜK ALTINLAR (Müşteriye Teslim Edilen)

	500LÜK ZİYNET		250'LİK		100'LÜK		50'LİK		25'LİK		TOPLAM	
	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)	Adet	Ağır.(MGR)
1938	--	--	--	--	2.156.481	3.345.165.896	3.572	12.887.776	2.377	5.190.108	1.162.930	8.363.244.760
1989	705	25.436.400	170	3.066.900	58.290	420.620.640	4.134	14.915.472	63.980	115.219.920	127.279	571.452.253
1990	948	34.023.440	--	--	122.473	893.765.168	3.462	12.490.396	45.099	81.351.380	171.973	1.011.630.834
1991	1.589	57.331.120	299	5.393.960	14.849	101.150.384	2.288	17.275.104	70.792	127.690.126	92.307	314.041.496
1992	1.920	69.273.600	180	3.247.200	18.750	135.300.000	11.409	41.131.200	102.000	184.008.000	434.250	432.960.000
1993	3.420	123.393.600	360	6.494.400	374.400	2.701.400	20.400	73.603.200	153.600	277.094.400	552.180	3.181.604.560
TOPLAM	3.577	309.456.160	1.009	16.202.360	2.745.243	19.894.704.488	47.756	172.303.648	438.334	790.753.936	2.240.919	13.883.741.000

Meskül Altın: 500'lük Ata Beşlik (36 gr.) 250'lik 1 / 2 Ata (18 gr.) 100'lük Ata Lira (7.29 gr.) 50'lik Ata 1 / 2 Kalın (3.60 gr.) 25'lik Ata 1 / 4 kalın (1.80 gr.) Ziynet Altın: 500'lük Ata Arma (35gr.), 200'lük Ata 2 1 / 2 Ziynet (17.50 gr), 100'lük Ata Yüzük (7.00gr), 50'lik 1 / 2 Ziynet (3.50 gr), 25'lik 1 / 4 ziyenet (1.75 gr).

Kaynak: Darphane Genel Müdürlüğü, (İstanbul 1994)

5.2.Spekülatif Altın Talebi

Uzun yıllar altın, mücevher ağırlıklı değer saklama aracı olarak kullanılmış, spekülasyon amacıyla altın talebi çok yüksek olmamıştır. Ayrıca Türkiye'nin kendine özgü koşullarından dolayı bu tür altın talebinin geçmişi çokta uzun değildir. 1970'li yıllardan sonra artan spekülatif altın talebi uluslararası alanda yaşanan ekonomik ve sosyal olaylara paralel olarak dalgalanmalar göstermiştir. Son zamanlarda bankaların külçe olarak spekülatif amaçlı olarak değerlendirilebilecek altın arzları Türk halkının geleneksel altın talebi karşısında istenen başarıyı gösterememiştir. Serbest piyasa fiyatlarından yüksek olan banka külçelerinin fiyatları da olumsuzluğu artıran bir etken olmuştur.⁽⁴⁰⁾

Altın piyasasına sınırlı sayıda kuyumcunun hakim olması, altın arzı konusunda bir sınırlama yaparken, pazarda önemli dalgalanmaların yaşanmasının da önüne geçmektedir. Türk Lirası'nın günlük olarak yabancı paralara karşı değerinin belirlenmesiyle, uluslararası piyasalarda yaşanan fiyat dalgalanmalarının iç pazara yansımalarının önüne geçilmiştir. Dünyada spekülatif amaçlı altın talebi çok yoğundur. Türkiye ancak altın borsası ile kendisini böyle bir oluşum içinde bulacaktır. Daha önce sözünü ettiğimiz kuyumculuk sektörüne az sayıda firmanın hakim olması, zaman zaman iç pazarda altın spekülatif altın talebini artırmaktadır. Kurulan İstanbul Altın Borsası ile altının spekülatif talebinin de artacağı beklenmektedir. Ancak bir gerçek var ki, özellikle son yıllarda yaşanan yoğun enflasyonist ortamdan dolayı biçimi ne olursa olsun spekülatif olmasa da altın talebi artmaktadır. Özellikle diğer menkul değerler piyasalarının henüz güven yaratamamış olması, halkı tasarruf konusunda eski alışkanlıklarına geri döndürmektedir.

⁴⁰ Ülken Ön. ver., s:36

Altın fiyatlarının düşük oranda artması küçük tasarrufluları çok çabuk etkilemektedir. Altın fiyatları düşünce, daha fazla düşmesinden korkarak altını ellerinden çıkarmak için satarlar.⁽⁴¹⁾

5.3.Merkez Bankası'nın Altın Talebi;

Merkez Bankası'nın altın talebi yurtiçi altın üretiminin olmaması nedeniyle Türkiye'deki toplam talebe cevap verebilmek için uluslararası piyasalardan gerçekleştirdiği ithalat yoluyla karşılanmaktadır.

Banka 1984 tarihinde başlattığı serbest altın satışına, uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle zaman zaman ara vermiştir. Ülkemiz de 1986 yılı itibariyle 3.85 milyon ons altın rezervi bulunmakta ve bunun 113.5 tonu merkez bankası kasalarında diğer 5.5 tonu ise darphanede saklanmaktadır.⁽⁴²⁾ Kimi zaman da uyguladığı fiyatların yüksekliği nedeniyle talep gayri resmi altın ithalatla karşılanmıştır. Merkez bankası 1989 yılının nisan ayından bu yana birtakım sorunları da olsa yurtiçi talebe cevap verecek şekilde uluslararası piyasalardan altın ithalatı gerçekleştirmektedir. Merkez Bankası 1989 yılından bu yana ithal ettiği külçe altını yetkili kuruluşlar ve bankalar aracılığıyla satmaktadır.⁽⁴³⁾

İstanbul'un Altın Borsası'nın kurulmasıyla borsa üyesi bankalara ve aracı kurumlara altın ithalatı yetkisi tanınması, bu yükün Merkez Bankası'nın omuzlarından alınması anlamına gelecektir. Banka ancak ekonominin ihtiyaçlarından ve elinde tutmakla yükümlü olduğu miktarın ötesinde altın ticaretinden çekilmiş olacaktır. Böylece Merkez Bankası asli işlerine

⁴¹ Kenan Bulutoğlu, **Para ve İnsan**, (Altın Kitaplar Ya. İstanbul 1984), s:265

⁴² **Resmi Gazete**, Sayı No: 18127,(Ağustos, 1986), s: 16-17

⁴³ Ahmet Gürer, **Türkiye'de ki Altının Ekonomik Sürece Katılması**, (İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993), s:73

dönebilecek, piyasa, borsa yardımı ile yurtiçinde toplam altın stokunun ne kadar olması gerektiğine kendi kurallarına göre karar verecektir.⁽⁴⁴⁾

Bugün Türkiye’de külçe altın arzının başlıca kaynağı ithalattır. İthalat miktarı yılda yüz tonun üzerindedir. Merkez Bankası tarafından yapılan bu ithalat, 1990 yılında 144, 1991 de 112, 1992 de 130 ton olmuştur. Üç yılın ithalat ortalaması 129 tona yakındır.⁽⁴⁵⁾

5.4.Yurtdışı Altın Talebi

Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi dönüşü beraberinde getirdiği altın işlemecileri kuyumculuğun gelişmesinde önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir. Bugün Türk altın işlemeciliği uluslararası alanda birçok avantajlara sahiptir. Bu avantaj çok şikayetçi de olursa, düzensiz yapısından kaynaklanmaktadır. Başta işçilik ücretlerinin düşük olması bu avantajın en önemli kaynağı niteliğindedir.

Altın fiyatlarının kararlılık ve güvence göstererek 2 Dünya savaşından sonra sürekli artış göstermesi, bu metalden yapılan mücevher talebini iki katına çıkarmıştır. Bugün dünyada üretilen altının %70 mücevherat yapımında kullanılmaktadır. Uluslararası piyasalarda altın fiyatının yükselmesi sonucunda talebin azalmasının temel nedeni altını elden çıkarma eğiliminin artışıdır. Sanayileşmiş altın ziynet eşyası talebi, 1980’li yılların başında gerilemekle birlikte, 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren, düzelen ekonomik koşullara paralel olarak artış göstermiştir.⁽⁴⁶⁾

⁴⁴ Ülken, **Ön. ver.**, s:37

⁴⁵ Orhan Dikmen, **Türkiye’de ki Altının Ekonomik Sürece Katılması**, (İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993), s:12

⁴⁶ Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müd., **Ön. ver.** s:51

Türkiye’de gelişmiş olarak değerlendirilen altın işlemeciliğinin ürünlerine 1982, 1984 ve 1989 yıllarında yapılan mevzuat değişiklikleri ile ihracat imkanı yaratılmıştır. Bu da yurtdışı altın talebinin en önemli faktörü olmuştur.

Kurulan “Altın Borsası” nın altın ithali ve ihracına daha büyük serbestlikler getirmesi yurtdışından Türkiye’ye yönelecek altın miktarında da artış meydana getirecektir.

Türkiye’nin kuyumculuk sektörünün sahip olduğu avantajlar mücevher ihracatında da kendini hissettirmektedir. Bu ihracatta miktarın çok büyük önemi olmamakla beraber Türkiye’ye ithal edilen altının yarısının mücevher ihracatı yolu ile yine uluslararası piyasalara döndüğü bilinmektedir. İthal edilen altının toplam değeri kadar döviz mücevher satış fiyatları yolu ile yurtiçine girdi olarak getirilirken diğer yarısı da yurtiçine önemli bir değer olarak kalmaktadır. Türkiye’de mücevher sektörü Körfez Krizi öncesi kapasite olarak dünya sıralamasında beşinciyken bugün bu avantajını Uzakdoğu ülkelerine kaptırmış durumda ve kapasite olarak yedinci sıraya düşmüş bulunmaktadır.

Türk kuyumculuk sektöründe üretici olarak yedi bine yakın firma bulunmakta. Buna göre 150 bin kişiyi bünyesinde barındıran ve turistik amaçlarla mücevher üretimi gerçekleştiren kuyumculuk sektörü “Altın Borsası” nın kurulması ile kendisinin mali ihtiyaçları için ucuz finansman ihtiyacını karşılayabilme imkanına kavuşacaktır. Bunun yanında, Altın Bankası’nın kurulması da bu alanda atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Türkiye’nin bugün yaklaşık 2 milyar dolarlık altın ihracatı gerçekleştirmektedir. Bu rakam turizm gelirleri içinde piyasanın tahminlerine dayansa da Türkiye ekonomisi için önemli bir kaynaktır. Turizm yoluyla dolaylı bir ihracatta olsa bu durum geliştirilecek bir kaynak olma özelliğine sahiptir.⁽⁴⁷⁾

47

Akman, Ön. ver. s:42

Bugün yurtdışı talep, altın işletmeciliği sektörünün büyümesinin motoru durumundadır. Ürün ve model geliştirme çalışmalarının yapılması ile bu talep artırılabilir. Bunun için yüksekokulların açılması için ciddi adımların atılması, Türkiye gibi turizmde iddialı olmak isteyen bir ülke için kaçınılmazdır.

Dünyanın en büyük altın mücevher üreticisi ve ihracatçısı İtalya'nın 1992'de kullandığı altın miktarı 461 tondur. Bu rakam dünya tüketiminin %17'sidir. 2. Sırada 294 ton ile Hindistan,3. Sırada 171 ton ile Çin yer almaktadır. 6. Sırada 132 ton ile yer alan A.B.D.'nin hemen arkasından 116 ton saf altın karşılığı mücevher üretimi ile Türkiye 7. Sırada yer almaktadır.⁽⁴⁸⁾

Türkiye'nin uluslararası ticarete en iddialı olabileceği konuların başında kuyumculuk sektörü gelmektedir. Türkiye'de ithal ettiği hammaddenin yarısını yine iki katı fiyatla yurtdışına ihraç eden bir başka sanayi dalı da henüz yoktur. Türkiye'nin gelişmekte olan bir turizm ülkesi olması bu açıdan da önemlidir. Eğitimden, alt yapı sorunlarına ve düşük maliyetli kredi mekanizmalarının çalıştırılmasına kadar, ucuz finansman olanakları kuyumculuk sektörünün ateşleyicisi olacaktır.⁽⁴⁹⁾

5.Endüstriyel Altın Talebi

Fiziki özelliklerinden olan dayanıklılık şekil verilebilirlik ve çürümeme gibi özellikleri, ayrıca iletkenliği altının endüstriyel talebini de gündeme getirmiştir. Bu süreç Mısırlıların altını dışçilikte kullanmaya başlamaları ile başlamıştır denilebilir.

⁴⁸ Hoşgör, **Ön. ver.** s:69-70

⁴⁹ M. Hakan Sağlam, "İMKB İçinde Altın Borsası Yürümez", **Süper Altın Haber**, (Ekim 1992), s:43

Altının iyi bir ısı yansıtıcısı olması bu değerli metali modern teknolojinin de vazgeçilmez ürünü yapmıştır. Bugün hesap makinesinden, bilgisayara, telefondan, televizyona ve uzay araçlarına kadar kullanılmakta ve gelişen teknoloji ile altının endüstriyel talebi artmaktadır.

Dekorasyon ve süsleme amacıyla altın kullanılması Türkiye de yaygın olduğu halde, elektronik ve endüstriyel kullanım alanı oldukça kısıtlıdır. Türkiye için bu alanda yok denecek kadar az olan talebin, ekonomik gelişme ve endüstrileşme ile birlikte önümüzdeki yıl artması beklenmektedir.⁽⁵⁰⁾

Son yıllarda Türkiye'de de talebin artmasına yol açmakta. Elektrik ve elektronik alanlarında yaşanan gelişme ile birlikte, diş hekimliği ve tıpta da altın saf halde veya platin grubu metaller ile alaşım halinde kullanılmaktadır. Diş hekimliğinde kron, golgu, köprü ve protezlerde, ortodontik araçların yapımında ve benzeri ünitelerin parçalarını, yüksek aşınma direnci, renk yitirmeme, matlaşmama özelliklerinden dolayı kullanılır. Ayrıca, kanser ve diğer bazı hastalıkların tedavisinde, koloidal altın süspansiyonu kullanılır.⁽⁵¹⁾

Altın, güneş ışığını, ancak güneş enerjisinin yalnız küçük bir kısmını geçiren bir tür cam imalatında da kullanılmaktadır. Bu tür camlar uçak, lokomotif, kutup gemileri, kameralar, mikroskoplar ve nem odacıklarında kullanılır. Açık bir görüşe imkan sağladığı gibi buzlanmayı, buharla kaplanmayı önler tekstil sanayiinde altın, tel ve ipliklerin yapımında çok uzun yıllardan beri kullanılmaktadır. Kimya endüstrisinde de altın, dayanıklı alet yapımında yaygın olarak kullanılmaktadır.

⁵⁰ Türkiye İş Bankası, İktisadi araştırmalar Müd., **Ön. ver. s:57**

⁵¹ "Altına Talep", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, (Mayıs, 1986), s:20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ALTIN PİYASASININ YENİDEN YAPILANMASI

1. KURULACAK YAPI

1984 yılında bu yana altın konusunda yapılan reform çabaları altın borsası fikrinin uygulamaya sokulması ile en ileri aşamasına ulaşmıştır. Ancak kurulan sistemden istenilen yararı sağlamak için altın konusunda önemi tartışılmayan diğer öğeleri de göz ardı etmemek gerekir. Sistemin kurulması için çalışmaları dört kısımda toplamak mümkündür: Bunlar

- Altın Borsası (İstanbul Altın Borsası)
- Altına Dayalı Yatırım Araçları
- Altın Rafinerisi
- Altın Bankacılığı

Yukarda sıraladığımız bu dört öğenin faaliyetlerine aynı anda başlaması ile başarıya ulaşacaktır. Borsa ile altının el değiştirmesi sağlanırken, halk aracı kurumlar vasıtası ile borsada işlem yapabilecek ve zaman içinde fiziki altını

eline almadan da altın karşılığı değerli kağıtlar dolaşımında olacaktır. Böyle bir davranışın gelişmiş bir piyasa bilinci ile yerleşebileceği zorunluluğu olsa da, sistemin diğer ayağı olan altın rafinerisi ile halkın elindeki değişik saflıktaki altının aynı standartlara ulaştırılması ve sisteme dahil edilmesi sağlanacaktır. Gelişmiş piyasa bilincinde değişik yatırım araçlarının borsa işlemlerindeki önemi tartışılmaz boyuttadır. Değişik enstrümanların sisteme sokulması ve bunların risklerine oranla karlılıklarının yüksekliği borsanın işlevinin de artmasına yol açacaktır.⁽⁵²⁾

1.1.İSTANBUL ALTIN BORSASI

1.1.1.Kuruluşu

Baştan beri kurulması düşünülen altın borsasının İstanbul'da yıllardan beri döviz ve altın ticaretinin serbest piyasası olarak adlandırılan Kapalıçarşı yakınlarında olması düşünülmüştü. Bunun yanında Sermaye Piyasası Kanunu'na eklenen 40/A maddesi ile kıymetli madenler ve taşlar ile ilgili borsalar kurmaya bakanlık yetkili kılınırken, bakanlıkta çaişmaları sonucunda 4.10.1993 tarihinde İstanbul'da bir altın borsası kurulması için gerekli onayı vermiştir. Özellikle borsanın hukuki alt yapısı olma özelliği taşıyan mevzuat konusunda yapılan çalışmalar son aşamaya gelirken, İstanbul Altın Borsası'nın faaliyetlerini sürdüreceği bina da tespit edilmiş 1907 yılından kalma Sirkeci'nin girişinde bulunan Aslan Han'ın borsa binası olması kararlaştırılmıştır. 26 Temmuz 1995'de sermaye piyasası çalışanları ve bankalar tarafından yapılan ön araştırmalar sonucunda İstanbul Altın Borsası kurulmuştur.⁽⁵³⁾

İstanbul Altın Borsası alım satımın yapıldığı ve Dünya' da tek olarak altın teslimatı yapılan borsası olma özelliğine sahip olarak düzenlendi. Dünya'nın ünlü bir çok borsasında altının günlük teslimatı yapılmaktadır. Bunun için 6 katlı

⁵² İstanbul Altın Borsası, Aylık Bülten, (Kasım, 1995)

⁵³ Dünya Gazetesi 26.Temmuz.1995

borsa binasının içine takas bankası ile 300 ton kapasiteli hazine dairesi de dahil edildi.

Satın alınan altın ile satılan altının bedelinin teslimatı borsa idaresinin kontrolünde gerçekleşmektedir. Yine dünya'daki ön örneklerinden farklı olarak, borsa idaresi alış satışlarda direkt devreye girmektedir. Önceden doğacak hataların ortadan kaldırılması için ve sistemin iyi işlemesi amacıyla borsaya bilgi işlem ve otomasyon konusunda büyük yatırımlar gerçekleştirildi.

Borsada işlem yapacak borsa üyesi aracı kurumlara seans odasının üstünde birer oda verilerek, bu odanın bilgisayara ve telefon ile seans odasıyla iletişim imkanları yaratıldı. Bilgisayar ekranlarında Dow Jones'Telerte ile Reuters bağlantıları sayesinde uluslararası piyasalarda gerçekleşen altın fiyatları takip edilirken, İstanbul Altın Borsası'ndan dünyanın değişik merkezlerine altın satışı gerçekleşebilecek. Ayrıca oluşan fiyatlardan altın alışı da mümkün olacak.⁽⁵⁴⁾

İstanbul Altın borsasının bir diğer özelliği de dünya'da dalgalı fiyat ile işlem yapan bir başka borsanın olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu fiyatların uluslararası piyasalardan takibi sonucunda yabancıların da altın alış ve satış yapmaları mümkün olacak. Bütün bunların borsa idaresinin denetimi altında yapılacak olması, İstanbul Altın Borsasında doğabilecek olumsuz dalgalanmaları en aza indiriyor.

Bu arada 16 Ekim 1993 tarihi Resmi Gazete'de Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayınlanan yönetmelikle hangi kurum ve kuruluşların borsaya üye olabilecekleri ve hangi koşulları yerine getirmeleri gerektiği konusunda açıklamalar yapılmıştır. 13 Şubat tarihli Resmi Gazete'de

54

Metin Duyar, **Borsa Uzmanı**, İstanbul Altın Borsasında yüz yüze görüşmeden alınmıştır.

yayınlanan İstanbul Altın Borsası yönetmeliği de konu ile ilgili atılan en önemli adım olmuştur. 16 Ekim tarihli yönetmelikte kuruluşların faaliyetlerinden doğan yükümlülükleri konusunda ayrıntılar belirtilmiştir.

1.1.2. İstanbul Altın Borsası'nda Faaliyet Gösteren Kurumlar

16 Ekim 1993 tarihli Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle esas olarak hangi kurum ve kuruluşlara ne gibi koşullar karşılığında borsa aracılık belgesi verileceği belirlenmiştir. Bu yönetmelik gereği

- Türkiye'de yerleşik bankalar
- Yetkili müesseseler
- Altın aracı kurumları (yeni kurulan anonim ortaklıklar)

- Türkiye'de şube açmak kaydıyla yabancı kuruluşlar da İstanbul Altın Borsası'na yönetmeliğini aşağıda anıatacağımız diğer maddelerindeki yükümlülükleri yerine getirdiklerinde üye olabileceklerdir. Merkez Bankası ise borsanın doğal üyesi konumundadır.⁽⁵⁵⁾

1.1.3. Altın Borsasına Üyelik Koşulları

Altın alım satımında işlem yapmak isteyen ve İstanbul Altın Borsası'nda faaliyet göstermek isteyen Aracı kuruluşlar (bankalar, yetkili müesseseler ve yeni kurulacak anonim ortaklıklar) 16 Ekim tarihli yönetmelik gereği bazı aşamalardan geçmek zorundadırlar. Her aşamada da bazı şartların ve belgelerin temini söz konusu olup, bunların Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ibraz edilmesi gerekmektedir. Borsa üyesi olmak için geçirilmesi gereken aşamalar

⁵⁵

Altın Borsası Yönetmeliği, 21848 Sayılı Resmi Gazete, (13 Şubat 1994)

1.1.3.1.A. Ön İzin Alınması

Aşağıdaki şartları yerine getirenler Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı den ön izin almaktadırlar. Bu şartlar şöyle sıralanabilir;

- a- Anonim ortaklık şeklinde kurulmaları,
- b- Ödenmiş sermayelerinin 10 milyar TL' den az olmaması, ayrıca
- c- Kurucularının ;

1- Müflis olmadıklarını, vergi borçları bulunmadığını, taksirli suçlar hariç olmak üzere, affa uğramamış olsalar dahi ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis yahut, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile iştimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları; resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devlet sırlarını açığa varma, vergi kaçakçılığı ve vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymemiş olduklarını belgelemeleri,

2-Ödünç para verme işleri hakkında mevzuata aykırılıktan hüküm giymemiş olduklarını belgelemeleri,

3- Ödeme güçlüğü içinde bulunan bankerlerin işlemleri hakkında 35 sayılı kanun hükmünde kararname ve eklerine göre kendileri ve ortağı oldukları kuruluşlar hakkında tasfiye kararı verilmediğini belgelemeleri,

d- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması,

e- Esas sözleşmelerinin ilgili mevzuat hükümlerine uygun olması, gerekir.

Alınan ön izin, sadece aracı kurumun kuruluş işlemleriyle sınırlı olup, faaliyete geçiş başvurusu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı' ca ayrıca değerlendirilir.

Banka ve yetkili müesseselerin ön izin almaları gerekmemektedir.

1.1.3.2.B. Faaliyet İzni

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan ön izin alan aracı kurumlar ve ayrıca yetkili müesseselerin faaliyet izni almak için ikinci aşamayı tamamlamaları gerekmektedir. Burada da aşağıdaki bilgi ve belgeleri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na ibraz etmek zorundadırlar. Ön izin alan aracı kurumlar en geç 180 gün içinde faaliyet izni için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvururlar. Başvuru sırasında aşağıdaki belgeler temin edilmelidir.

- a- Ana sözleşmenin yayınlandığı Ticaret Sicili Gazetesi' nin bir nüshası,
- b- Faaliyette bulunacakları ilin valiliğince düzenlenmiş, İşyerinin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösteren belge,
- c- Yöneticilerin yüksek öğrenim kurumlarından mezun, finansman ve/veya kıymetli madenler konusunda deneyimli olduklarını gösteren belge,
- d- Yönetim kurulu üyelerinin, denetçileri ve imza yetkisini haiz çalışanlarının,
 - Ödünç para verme işleri hakkında mevzuata aykırılıktan veya yüz kızartıcı bir suçtan dolayı hükümlerinin bulunmadığı, ilgili cumhuriyet savcılıklarından alacakları belge ile belgelendirilmeleri
 - Kendileri veya sınırsız sorumlu ortak oldukları kuruluşlar hakkında iflas kararı verilmemiş olması (ilgililer, bu niteliği taşıdıklarına dair noterce tastikli beyanda bulunurlar)
 - Ödeme güçlüğü içinde bulunan bankerlerin işlemleri hakkında 35 sayılı kanun hükmünde kararname ve eklerine göre kendileri veya ortağı olduğu kuruluşlar hakkında tasfiye kararı vermediğini, Tasarrufları Koruma Fonu Başkanlığı'ndan alınacak belge ile belgelendirmeleri,

- Faaliyet izinlerinden biri veya birden fazlası sürekli olarak kaldırılmış yahut borsa üyeliğinden sürekli olarak çıkarılmış kuruluşlarda, bu müeyyideyi gerektiren olayda sorumluluğu bulunan kişilerden olmaması (ilgililer, bu niteliği taşıdıklarına dair noterce tasdikli beyanda bulunurlar)

- Uygun hizmet birimlerinin kurulmuş, bu birimler için yeterli personel kadrosunun oluşturulmuş olması, iç kontrol sisteminin kurulması ve personelin buna uygun görev tanımları, yetki ve sorumluluklarının belirlenmiş olması,

- Aracı kuruluşlar olarak faaliyet gösterecek işletmede, faaliyet konularına uygun sağlıklı bir yönetim, altın borsası tarafından yapılan ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından onaylanan düzenlemelere uygun muhasebe kayıt, bilgi ve belge sistemi ile düzenli iş akışı ve haberleşmeyi sağlayacak yeterli bir organizasyonun kurulmuş, teknik donanımının sağlanmış ve kurum uhdesinde bulunacak nakit ve diğer kıymetler yangın ve hırsızlık rizikolarına karşı sigorta ettirilerek bu konuda gerekli diğer güvenlik önlemlerinin alınmış bulunması. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na sunulacak bilgi ve belgelerin, aracı kuruluşu temsile yetkililerin imzalarını taşıması ve ekte sunulan yönetmelikte öngörülen faaliyete geçiş şartlarını belgelemesi bakımından eksiksiz olması şarttır. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca tanınan süreler içinde eksiklikleri tamamlanmamış başvurular geçersiz sayılır.

Bankaların ayrıca faaliyet izni almaları gerekmez.

1.1.3.3.C. Üyelik Belgesi Alınması

Faaliyet izni bulunan aracı kurumlar, yetkili müesseseler ve ayrıca bankalar İstanbul Altın Borsası üyesi olmak için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvuruda bulunurlar. Son aşamada Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan borsa üyelik belgesi alan; bankalar, yetkili müesseseler ve aracı kurumlar "borsa üyesi" olurlar.

Borsa üyesi olan aracı kurum ve yetkili müesseselerin şube açabilmek için de bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir.

Bunlar;

a- Şubenin faaliyet konularını, şube açılmasına duyulan ihtiyacı ve potansiyel iç hacmini belirleyen bir etüdün aracı kurumca hazırlanması,

b- Hizmetlerin gerektirdiği yeterli mekan ve teknik donanımın sağlanmış, işyerlerinin amaca uygun olarak tefriş edilmiş olması,

c- Faaliyet konularına ve şubenin ihtiyacına uygun sağlıklı bir yönetimin, merkezle irtibatlı ve borsa'da hazırlanıp, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 'ca onaylanan düzenlemelere uygun muhasebe sistemi ile kayıt ve belge düzeninin, sürekli bir iş akışı ve iletişiminin kurulmuş, şube bünyesinde bulunacak nakit ve diğer kıymetlerin çeşitli rizikolara karşı sigorta ettirilmiş ve bu konuda diğer güvenlik önlemlerinin alınmış olması.

d- Yönetmelikler uyarınca belirlenen şartlarda, mali piyasalarla ilgili bilgi ve deneyimi bulunan en az iise mezunu bir müdür veya şube sorumlusu ile şubenin ihtiyacına uygun yeterli personelin sağlanmış olması, şartları aranır.

1.1.4.Aracı Kurumların Borsa Faaliyetlerinden Doğan Yükümlülükleri

a- Bilgi Verme Yükümlülükleri

- Bilanço, kar-zarar cetvellerini ve o döneme ait faaliyet raporlarını, üçer aylık dönemler itibariyle bir ay içinde,

- Her ay kendi portföylerine olan ayrı, müşterileri nam ve hesaplarına olanları ayrı olmak üzere, işlenmemiş kıymetli maden alış ve satışlarının toplamını gösteren tabloları on beş gün içinde,

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na ve Sermaye Piyasası Kurulu'na bildirmek zorundadır.

b-Defter, Kayıt ve Belge Düzeni;

Aracı kurumlar ve yetkili müesseseler Türk Ticaret kanunu, Vergi Usul Kanunu ve Kıymetli Ticaret Kanunu, ve kıymetli maden borsalarına ilişkin mevzuat hükümleri çerçevesinde, işletmenin ihtiyacına uygun birinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter ve kayıtları tutmak, belgeleri düzenlemek ve aracılık faaliyetlerine ilişkin muhasebe, kayıt, belge ve işlemlerinde İstanbul Altın Borsası tarafından belirlenip Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ca onaylanan düzenlemelere uymak zorundadırlar.

- Aracı kurumlar ve yetkili müesseseler mali tablo ve raporlarını Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 'nin uygun görüşle Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenecek esas ve şekillere uygun olarak düzenlerler, bağımsız denetleme kuruluşlarına denetletirler, bir örneğini Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kuruluna 'na gönderirler ve yayınlarlar.⁽⁵⁶⁾

1.1.5.İstanbul Altın Borsasının İşleyişi

Kuruluş çalışmaları müteşebbüs heyet tarafından yapılan İstanbul Altın Borsası'nın işleyişinin nasıl olacağı konusunda hazırlanan ve önerilen yönetmelik Sermaye Piyasası Kurulunun 31.1.1994 tarihli ve 5/102 sayılı kararı ile uygun görülerek 13 Şubat 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca hazırlanan başka tebliğ ile de borsada işlem görecekt altınların standartları ile saflık dereceleri açıklanmıştır. Buna göre Londra Altın Borsası'nda işlem gören "Gold Delivery" olarak adlandırılan ve dünyanın 21 ayrı rafinerisinin damgasını taşıyan altınların borsada alım satımı yapılacak. Burada standartlarda uluslararası ölçülerin kullanılmasındaki amaç altın alış ve satışlarında yurtiçi ve yurtdışı taleplere cevap verebilmesidir.

⁵⁶

Yönetmelik, Ön. ver.

Kullanılacak para birimi de uluslararası piyasada olduğu gibi döviz efektif ve TL olarak belirlenmiştir. Borsa üyesi kuruluşların temsilcileri "Bağırma Usulü" ile müşterilerine verecekleri fiyatlar karşılığında aldıkları alım ya da satım emirleri seans sonundaki bilgisayara girecek. Resmi tatil günleri dışında her gün saat 10.00 ila 14.00 arasında açık olacak seans sırasında işlem salonunun üstündeki borsa binasının 3. Ve 4. Katlarında bulunan 60 aracı kurum bürosu , seans solonu ile telefon ve bilgisayar ile bağlantılı olarak. Borsa işlem salonuna yerleştirilen büyük boy bilgisayarda oluşan fiyatlar ve alım satım emirleri açık olarak görülmektedir. Seans salonunda 60 adet bölme bulunmakta yukarıda da belirttiğimiz gibi aracı kurum temsilcileri bu bölmedeki telefonlar yardımı ile üst kattaki aracı kurum bürosu ile sürekli temas halinde bulabilmektedir. Saat 13.00'de seansın sonunda gerçekleştirilen netleştirme işleminin tamamlanmasından sonra, alım yapanların altınları giriş karında bulunan takas salonunda kendilerine teslim edilecek. Altın satanların paraları da yine giriş katında bulunan ödeme bölümünde teslim edilecektir. Bu katta Emlak Bankası bankacılık hizmetleri yanında takas ve ödemede aracılık görevi yapmaktadır.

Borsa binasında bulunan hazine dairesine asansörle inilerek, altının borsa binasında taşınması sağlanmaktadır.

Borsanın işleyişi ile ilgili geniş açıklamayı daha sonra vereceğiz. Ancak önce İstanbul Altın Borsasının özelliklerini kısaca açıklayalım.

- İstanbul Altın Borsası Londra Altın Borsası'nda kabul görmüş işlenmemiş standart çubuk ve külçelerin serbest piyasa koşullarına göre üyeler arasında kendi ya da başkası namına alım satımının yapıldığı ve oluşan fiyatın ilan edildiği bir mal borsası olma özelliği taşır.

- Borsa alıcı satıcıların işlem maliyetlerinin en aza indirecek bir sistem içinde bir araya gelmelerini, yine borsa içinde kurulan takas ve saklama odası aracılı ile güven içinde değişimin yapıldığı bir kurumdur.

- Altın teslimleri ile altın bedellerinin tahsili, borsa takas merkezinde bulunan, Emlak Bankası şubesinde yapılacak, alıcı ve satıcının fiyat dışında birbirleri ile ikili ilişkileri olmayacak ve uyuşmazlıkların önüne geçilmiş olacak.

- Borsa üyelik belgesi olan banklar ve aracı kurumlar tarafından Türkiye'ye ithal edilen işlenmemiş altının tamamı borsa üzerinden geçirilecek. Kurumlar borsada işlem sokmak kaydıyla ithal ettikleri altını 3 gün içinde borsaya teslim zorunluluğundadırlar.

- Borsada işlem yapılan süreler içinde açık pazarlık ve dalgalı fiyat esasına göre işlemler gerçekleştirilecek.

- Borsada müşterileri ya da kendi adlarına çalışma yürüten üyeye oluşan fiyatları "Bağırma Usulü" birbirlerine bildirecek. O anda oluşan fiyattan alım ya da satım yapmak isteyen müşteri emirleri anında bilgisayara girilerek alıcının altınları seans sonunda kendisine teslim edilecek.

-Tüm işlemler, bilgisayar sistemi ile gerçekleşecek, borsa binasının giriş katında seans sırasında oluşan fiyatlar, sürekli halkın bilgisine sunulacak.⁽⁵⁷⁾

- Borsa toplam 6 kattan oluşmakta giriş katı takas ve ödeme işlemlerinin gerçekleşeceği bölümden oluşmakta. İkinci katta işlem salonu bulunmakta 60 aracı kurum temsilcisini işlem yapacağı bölümler bulunmaktadır. 3. ve 4. katlar ise aracı kurumların bölümlerinden oluşmaktadır. Borsa binasının girişinin altındaki bölümde de altınların saklanacağı hazine dairesi bulunmaktadır.⁽⁵⁸⁾

1.1.5.1. Borsa Üyesinin Özellikleri

Borsa üyeleri kendi ve başkası nam ve hesabına alım ve satım yapabilirler.

Borsa üyeleri;

- İyi niyet kurallarına göre hareket etmek, mevzuat, borsa düzen ve disiplinine göre hareket etmek zorundadırlar.

⁵⁷

Duyar, Ön. ver.

⁵⁸

İstanbul Altın Borsası, Aylık Bülten, (Ağustos, 1995)

- Müşterilerin verecekleri alım ve satım emirlerinin, kısmen ya da tamamen kabul etmeme hakkına sahiptirler. Üyeler bu durumu müşterilerine bildirmek zorundadırlar. Ancak borsa üyesinin bu durumda her hangi bir neden açıklama zorunluluğu da yoktur.

- Borsa yönetimi tarafından belirlenen tarife dışında bir komisyon (Kurtaj) alamazlar ve teklif edemezler.

- Altın teslimi ve bedellerinin ödenmesi dahil olmak üzere borsa da yaptıkları her türlü işlemde temsilci ve yardımcıları ile kendi adlarına çalışan diğer personelin yaptıklarından da sorumludurlar.

- Ayrıca müşteri ile borsa üyesi kurum arasında yapılan sözleşmeye madde olarak konmuş olsa dahi, borsa üyesinin sorumlulukları ortadan kalkmaz.

Borsa üyelerinin yanlarında çalıştıracakları yardımcı temsilci gibi kişilerin taşımaları gereken özellikler 13 Şubat 1994 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelikte belirlenmiştir.

1.1.5.2.Halkın Borsada İşlem Yapma Koşulları

Müşteri Emirleri

Elinde belli bir miktar parası birikmiş tasarruf sahipleri, borsada altın alıp satmak istediğinde borsa üyelik belgesi bulunan bir aracı kuruma yada altın borsası üyesi olan bankalara gitmesi gerekmektedir. Borsada alım ya da satım yapmak isteyenler borsa üyelerine bu isteklerini, matbu bir şekilde oluşturulmuş formların üzerinde yazılı olarak iletirler. Borsa üyeleri telefon veya benzeri iletişim araçları ile de kendisine ulaştırılan emirleri kabul edebilirler. Müşterilerden gelen emirler, aracı kurumlar işlem salonundaki temsilcisi vasıtasıyla ilgili emri borsaya aktarırlar, bunun karşılığında bir sıra ve emir numarası aracı kuruma bildirilir. Aracı kurum da bu sıra ve emir numarasını

müşterisine bildirir. Emri veren müşteri, emrin borsaya iletilmesinden önce emri değiştirebilir veya geri alabilir.

Müşteri Emirlerinde Bulunacak Bilgiler

- a) Emrin verildiği borsa üyelerinin adı, soyadı veya unvanı,
- b) Emri verenin adı, soyadı veya unvanı, ya da borsa üyesi kuruluş neznindeki kod numarası,
- c) Satın alınacak veya satılacak altının miktarı ve standartları gibi diğer özellikler,
- d) Emrin limitli mi yoksa serbest fiyatlı emir olarak mı verildiği,
- e) Limitli emirlerde limit fiyatı,
- f) Varsa emrin geçerlilik süresi
- g) Emrin verildiği yer, tarih, saat ve dakika
- h) Emrin borsa üyesi tarafından alındıktan sonra ilk seansta mı, yoksa geçerlilik süresi içindeki uygun göreceği bir seansta mı, borsaya intikal ettirileceği,
- ı) Müşteri emir numarası,
- j) Kaç nüsha düzenlendiği.

Müşteri emirleri, birisi müşteri verilemek üzere en az iki nüsha halinde düzenlenir. Sözlü emir dışındaki müşteri emirlerinde yukarıdaki bilgilerin bulunmaması durumunda o müşteri emirleri işleme konmaz.

- Müşteri Emir Çeşitleri;

Müşteri emirlerinin çeşitli fiyat belirleme esasına göre sınıflandırılmıştır. Müşteriler, borsa üyelerine verdikleri emirlerde alım satım fiyatlarını belirleyebildikleri gibi, fiyat belirleme konusunda borsa üyesini serbest bırakabilirler.

Müşteri emirlerinde alım veya satım fiyatları "limitli" ve "serbest fiyatlı" olmak üzere ikiye ayrılır.

Limitli müşteri emrinde;

Emri veren alıcı işlemin gerçekleşmesi için kabul ettiği en yüksek fiyatı, satıcı ise satmaya razı olduğu en düşük fiyatı belirler. O anda borsada oluşan fiyat, alım emrindeki limit fiyattan düşük ya da ona eşit ise alıcı adına işlem gerçekleştirilir. Limitli satım emirlerinde borsa da oluşan fiyat limit olarak belirtilen fiyatın üzerinde ya da ona eşit ise alım satım işlemi borsa da oluşan fiyat üzerinden yapılır.

Serbest fiyatlı müşteri emirlerinde;

Müşteri borsa üyesi kuruluşu kendi adına işlem yaparken serbest bırakır. Borsada oluşan fiyatları dikkate alan aracı kurum müşterisinin menfaatlerini dikkate alarak uygun fiyattan alım satım işlemini yapar. Bu tür müşteri emirlerinin üzerinde "serbest fiyatla" ibaresi bulunur.

Müşteri alım satım konusundaki emirlerinin geçerlilik sürelerini istedikleri gibi belirleyebilirler. Emrin belirtilen süre içinde gerçekleşmemesi geçerliliğini de ortadan kaldırır.

1.1.5.3.Müşterilerin Yükümlülükleri

Borsa üyesi kurumlar müşteri emirlerini borsaya bildirmeden önce alım emri veren müşterilerden kapora ya da teminat veya satın almak istediği altın bedelinin tamamını makbuz karşılığında ödenmesinin; satım emri verenlerden de satmak istedikleri altını kendilerine veya temsilcilerine teslim belgesi karşılığında temsilini isteyebilirler.

Kapora ve peşin tahsil edilen bedel işlemin gerçekleşmemesi halinde aracı kurum tarafından en geç 28 saat içinde müşteriye geri ödenir. İşlemin gerçekleşmesi halinde ise kapora veya peşin tahsil edilen bedel alış bedeline mahsup edilir. ⁽⁵⁹⁾

1.1.5.4.Borsada İşlem Esasları

Altın alım ve satımları borsa eksperleri gözetiminde yapılır. Borsa eksperleri, borsa üyelerini altına ilişkin alım satım emirlerini toplayarak, belirlenmiş kurarlara göre, fiyatların oluşmasını, alım satım işlemlerinin sonuçlandırılmasını sağlamakla yükümlü görevlilerdir. Borsa alım ve satım emirleri, rekabet şartları içinde karşılaştırılarak dalgalı fiyat esasına göre altın alınmak istenen fiyatı ile satış fiyatının kesiştiği noktalarda gerçekleşir. Altın alım satımında "çok fiyat" yöntemi kullanılır.

Çok fiyat yöntemi, altına ilişkin alım ve satım emirlerinin fiyat önceliği kuralına göre teker teker karşılaştırılmasıyla elde edilen fiyatlarla alım ve satımı gerçekleştiği sürekli müzayede sistemi ile çalışır. İşlem esas olan fiyat önceliği kuralında; borsa intikal ettirilen emirler yerine getirilirken, düşük fiyatlı satım emirleri, daha yüksek fiyatlı satım emirlerinden önce yerine getirilir.

Yani satmak isteyenlerden düşük fiyatı verenin emri ile almak isteyenlerden en yüksek fiyatı veren kişilerin işlemleri herkes den önce gerçekleştirilir. Sürekli müzayede şeklinde gerçekleşen seanslarda sıra bekleme olayı da fiyat önceliği esasına göre ortadan kalmaktadır. Fiyatların eşit olması halinde tercih hakkı altınını satan üyeye aittir.

İstanbul Altın Borsası'nın çalışması saatleri her gün 10.00 ile 13.00 arasındadır. Resmi tatiller günleri dışında her gün çalışmalarını yürütecek

⁵⁹ Yönetmelik, **Ön. ver.**

İstanbul Altın Borsası'da seanslarda açılış fiyatı, yönetim kurulu tarafında belirlenir. Seansın kapanış fiyatı ise, o seansta borsa kaydına alınan en son fiyattır.

- Borsa da gerçekleşen işlemlerin belirlenmesi için seansın sonunda oluşan fiyatlar üzerinden gerçekleşen işlemler sonucunda her alıcının aldığı, satıcılarında sattıkları altın miktarı ve tutarı bordrolara dökülür. Bordrolar ilgili eksperler tarafından imzalanır. Ayrıca bordrolarda oluşan her bir fiyata ait alım ve satım için ayrı ayrı olmak üzere, bir üyenin alımlarının hangi üye tarafından satılan altın ile karşılandığı gösterilir. Yani kimin kimden hangi fiyattan altın aldığı bordrolara dökülür. Seans sonunda oluşan fiyatlarla bunların üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin toplamı ilan edilir borsada alım satıma konu olacak en az altın miktarı borsada işlem birimi olarak ifade edilir. Alım ve satım işlemleri alıcı ve satıcının talebine göre Türk Lirası veya ABD Doları üzerinden de gerçekleştirilebilir.

- Ödeme ve Takas İşlemleri

Borsa üyeleri takas ve saklama merkezlerine yada borsa yönetim kurulu tarafından belirlenen banklara işlem teminatı olarak,

Türk Lirası,

Borsa yönetimince cinsleri belirlenen efektif ve dövizlerini.

Banka teminat mektuplarını,

Her türlü devlet tahvili ve Hazine bonolarını borsada yapacakları işlemler karşılığı olmak üzere yatırır. Borsa üyelerini satın alabilecekleri toplam altın miktarı bankalara yatırdıkları teminatların 25 katını aşamaz. Yönetim kurulu gerek gördüğünde üyenin altın alabilme limitini teminatların 10 katı ile sınırlayabilir. Üyeler daha fazla altın almak istediklerinde bu teminatlarını artırabilirler.

- Altın Satış İşlemi;

Borsa üyeleri ithal ettikleri altını üç gün içinde borsa takas ve saklama merkezine teslim etmek zorunluluğundadırlar. Daha önce belirttiğimiz gibi üyelerin altın ithalatlarını gümrük idarelerine beyan etmeleri yeterli oluyordu. Gümrük idareleri de ithal edilen altını Altın Borsası Başkanlığı'na bildirmekle yükümlüdür. İthal edildikleri altını borsaya teslim etmeyen üyeleri üyelikleri askıya alınarak haklarında disiplin kovuşturması başlatılır.

Gerçekleştirilen alım satım emirleri seans anında merkezi bilgisayarla takas merkezine bildirilir. Türk Lirası yada ABD Doları ile işlem yapıp hesaplarında gerekli işlemler yerine getirilerek altın saat 15.00 dan sonra teslim edilir. Seansın bitiminden sonra ki saat içinde altın satım emirlerinde netleştirme işlemi yapılır. Netleştirme işleminin sonunda satın aldığı altın bedelini ödeyenleri altınları teslim edilir. Satın aldığı altınların bedelini hesaplarında bulundurmamaları ile kısmen ya da tamamen ödemediği anlaşılan üyeler Türk Lirası ve efektif ödemelerini 14.00 e kadar, döviz ödemelerini saat 15.00'e kadar gerçekleştirmediklerinde temerrüde düşmüş sayılırlar. Temerrüd halinde işlemin konusunda bağlı olarak, takip eden seansta kendisine teslimat yapılmayan borsa üyesine alıcı ya da satıcı olmasına bağlı olarak söz konusu altın eksper huzurunda aldırılır ya da sattırılır.

Temerrüde düşen üye, temerrüde düştüğü tarihten itibaren taahhüdünü yerine getirdiği tarihe kadar ve teslimde temerrüde düşülen altının işlem günlerinden ağırlıklı ortalaması esas alınarak belli bir faiz ödemek yükümlülüğü ile cezalandırılır. İşlem zarar söz konusu ile bu zarar üyeden tahsil edilir. Eğer üye faiz ve ödemelerini yapamazsa, para üyenin borsaya yatırdığı teminattan kesilir.

Altın satışlarında, satıcı üyeler sattıkları altını yukarıda belirttiğimiz süreler içinde borsa takas merkezine teslim etmek zorundadır.

Borsada seansın kapanmasından sonra müşteri emirlerinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda üyeler tarafından müşterilerine aynı gün bilgi verilir. Üyeler borsada gerçekleşen işlemler karşılığında kendi stoklarından müşterilerine her zaman teslimat yapabilirler. Alım işlemi gerçekleştiği takdirde, üye, müşterisine yönetim kurulu tarafından belirlenen süreler tarafından içinde altını teslim etmek zorundadır. Gerçekleşmeyen müşteri emirleri ise, seansın bitiminden 1 saat sonra ve aynı gün içinde üyeler tarafından müşteriye bildirmek zorundadır. Gerçekleşmeyen emirlerde emirlerin geçerlilik süresi tamamlanmışsa borsa üyesi kuruluşlar müşteriden aldığı altın ya da paralar en geç 28 saat içinde geri iade etmek zorundadırlar.

İstanbul Altın Borsası'nda gerçekleşen fiyatlarla işlemler günlük olarak yayınlanan borsa bülteni ile kamuoyuna duyurulur. Borsa başkanlığının işlemler, borsa üyeleri ve borsa üzerinde herhangi bir açıklaması yine borsa bülteni aracılığıyla yayınlanır.

Borsa başkanı yetkileri doğrultusunda altına ilişkin işlemleri en fazla 3 gün durdurma kararı alabilir. Borsa yönetim kurulu ise işlemleri 7 gün durdurabilir. Eğer altın için sağlıklı bir piyasa oluşmasını engelleyecek anormal fiyat ve /veya miktarda alım satım emirleri borsaya ulaşmıyorsa, borsa başkanı altın ile ilgili işlemleri geçici olarak durdurabilir. Bunun yanında seansın sağlıklı bir şekilde yürümesi engelleyen unsurlar var ise başkan yine seansı geçici olarak durdurabilir. Geçici durdurma bir seans süresini aşmışsa, işlem görecektir altının tekrar işlem göreceği zaman borsa başkanınca borsa bülteninde açıklanır.

- Alım satım iptali

Fiyat teşekkül etmesi ve gerçekleşen alım satım işlerinin belirlenmesi sırasında maddi hatta yapılmışsa altının fiyatı alıcı ve satıcının işbirliği sonucu belirlenmişse,

Bir üye, sağlıklı fiyat oluşmasını engelleyecek şekilde yapay olarak fiyat oluşumuna neden olan alım ve satım emirlerini borsaya intikal ettirmişse, borsa başkanı bir veya birkaç üyenin başvurusu ya da re'sen teşekkül eden fiyatlar üzerinden gerçekleşen işlemleri iptal edebilir. Ortaya çıkabilecek zararlar üyeden tahsil edileceği gibi hakkında da kovuşturma açılır.

Borsada bankaların ve aracı kurumların ithal ettikleri altınların alım satımının yapılması yanında, mahkemelerin, icra dairelerinin ve diğer remi dairelerinin borsada satışını uygun gördükleri altınlar da yönetmelikte belirtilen kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. ⁽⁶⁰⁾

Borsada ilk etapta fiziki altın alış ve satışları altın temsil eden makbuzlar karşılığında yapılacaktır. Takas merkezine teslimatı yapılan altınlar karşılığında alınacak alım ve satım emirleri gerçekleşen işlemlere göre üyelere teslim edilecek ya da üyelere işlem bedelleri tahsil edilecektir. Uluslararası piyasaların bütünleşmeyi sağlayacak olan vadeli alım işlemleri ise borsanın faaliyete geçmesinden sonra daha uzun süre içinde gündeme gelecektir. Altın Borsası'nda altın sertifikaları ile altın depo hesapları uygulamaya sokulacak ilk enstrümanlar olacak.

1.1.6.Borsanın Getirecekleri

Yurda getirilecek altının tümünün borsa üzerinden geçirilmesi ve borsada alım satım emirlerinde hüviyet açıklama zorunluluğu olması piyasanın alışkanlıklarına cevap verecek düzenlemelerdir. Arz ve talebe bağlı olarak gerçekleşecek işlemlerde oluşan fiyatın daha sonra devreye takas merkezinin girmesiyle ek maliyetlerin ortadan kalkması altını hammadde olarak kullanılan kuyumculuk sektörü için bir avantaj sağlayacaktır.

⁶⁰ Yönetmelik, Ön. ver.

Ancak kuyumculuk sektörünün asıl beklentisi sadece altın üzerinden işlem gören altın bankasıdır. Kuyumcuk sektörü karşılığını ödeyerek altın alımı yerine vadesi geldiğinde faizini de ödemek şartı ile kredi türünde altın kullanılmasına sıcak bakıyor. Bankların altın depo hesabı açmaları ve altın üzerinden kredi vermeleri sonuna önemli bir çözüm olarak görünüyor. Küpe bilezik gibi şeyler alınıp has altın saptanıp altı depo hesabı açılması gerekiyor.⁽⁶¹⁾

Halk tarafından altına yatırılan fonlarla, borsada kurulan sistem aracılığı ile yatırımlara kaynak sağlanacak, ekonomik kalkınmada kaynak oluşturulmasında önemli bir unsur olacaktır.

Altın kiralama mekanizmasının ve altın sertifikasının işlerliği artacak, kuyumculuk sektörü uzun yıllardan beri içinde bulunduğu finans probleminden kurutulacaktır.

Yatırımcıların döviz ve faiz arasında yaşadığı ikilem sona erecek. Mali piyasaların derinleştirilmesi çalışmaları içinde Altın Borsası yeni alternatif olacak 5. Nisan 1994 tarihinde alınan istikrar kararlarının açıklanmasıyla sonuçlanan ekonomik konjonktür hareketlerinin olumsuz etkileri azalacak para piyasalarına denge gelecek.

Sistem aracılığı ile değişik risk ve kazanç tercihleri olan yatırımcılara yeni finansal olanaklar sağlanacak.

⁶¹ Necati Doğru, **Altın Borsası**, (Sabah Ekonomi, Temmuz 1995)

Orta Asya'da varlığı bilinen altın madenlerinden elde edilecek altın cevherinin işlenmesi sağlanacak altın rafinerisi altın için oluşturulan sistemi tamamlayan önemli bir unsur olacaktır. Bu çalışmaların tamamlanması sonucu hem bu ülkelerden gelen altınlar borsada işlem görecektir hem de altın talebi yüksek olan Ortadoğu ülkelerine altın ihracatını artırma imkanları doğacaktır. Bunun yanında gelişen sistem uluslararası alanda İstanbul'u bir finans merkezi haline getirecektir.⁽⁶²⁾

Altının fiziki ticaretinin yanı sıra kağıt üzerinde alınıp satılması, altına dayalı türev araçlarının geliştirilmesine ve yeni fon yöntemi tekniklerinin uygulanmasına olanak verecektir.

Mali sistemde farklı kültür ve gelir düzeyindeki yatırımcıların risk ve getiri tercihlerine cevap verebilecek mali araç çeşitliliğine likidite sağlanacaktır. Altın tüketiminin dünyada en fazla olduğu Ortadoğu ülkelerinin fiziki altın talebinin karşılanmasında, Beyrut'tan boşalan yeri doldurabilecektir.

Kurumsallaşma sağlanacak ve daha sağlıklı bir fiyat oluşumu sağlanacak, kurumsallaşma ise, altın alım satımında piyasaya duyulan bu anlamda altın yoluyla kaynak mekanizmasına duyulan güveni pekiştirecektir.⁽⁶³⁾

Altın borsası ile birlikte kurulacak rafineriler ve depolar yurtiçi katma değer artmasına ve istihdam artışına yol açacaktır. Vadeli piyasalarla olan ilişkisine gelince, altın borsasında oluşan fiziki altın piyasası, anında (spot) altın alım satımı öngörmektedir. Kısaca borsa; altın alım satımının bir kurum içinde düzenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı bir düzenlemedir.

⁶² Cahit Sönmez, **Fiziki Altın Borsası**, (İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993), s:55

⁶³ Sönmez, **Ön. ver.** s:55

1.1.7. Altın Borsasında Vadeli İşlemler

Karşılığı ileriki bir tarihte ödenmek üzere yapılan mal alım satımlarına vadeli işlem, bu işlemleri içine alan piyasa türüne de vadeli piyasa denmektedir. İşleme konu olan mal cinsi ne olursa olsun, vadeli bir kontrat; ileriki bir tarihte gerçekleşecek mal teslim işlemi ifade etmektedir. Vadeli piyasada gerçekleştirdikleri alım işlemi sonucunda her hangi bir ay için düzenlenmiş kontrata sahip olan alıcılar; “spesifik ve belirli miktardaki malı” (örneğin 1000 Ons altını), “belirli bir fiyattan”(örneğin 353.50 dolardan), ve “belirli bir tarihte” (örneğin şubat sonunda) teslim etmeyi kabul ederken, satıcılarda; “belirli bir malı”, “belirli bir tarihte”, “belirli bir fiyattan” teslim etmeyi kabul etmektedirler.⁽⁶⁴⁾

Altın fiyatları günlük olaylar içinde kısa vadede dalgalanmalar gösterse de orta vadede belli bir istikrarı korur. Altın borsalarında fiziki altının alım satımının yapılması kadar vadeli altın alım satımlarında riskin azaltılması için yeni finansal yöntemlerle vadeli piyasa işlemleri, altın piyasalarını önemli bir unsurdur. Vadeli altın piyasaları, altın sektöründe faaliyet gösteren şirketlere fiyat riskini en aza indirme olanakları sağlarken, yatırımcılara belirli riskleri üstlenerek kar ve risk arasında yeni bir denge kurma ve spekülörlere de risk karşılığı kar elde etme imkanı sunan piyasalar olma özelliği taşırlar. Mal piyasalarında yaygın olarak görülen vadeli işlemler ve bunların mali araçları, yatırımcılara risk ayarlama imkanı da sağlamaktadır.

1.1.7.1. Altın Forward Kontratları

Altın, döviz veya herhangi bir mal için iki taraf arasında, ileriki bir tarihte yapılacak ticari bir işlem anlaşmasını ifade etmektedir.

⁶⁴

Sağlam, Ön. ver. s:27

Forward işlemlerde taraflar; yapılan işlemin yerini tutacak başka bir işlemi bir başka taraf ile gerçekleştirerek, o işlemde kaynaklanan yükümlülüklerini iptal edememektedir. Bir başka taraf ile, daha önceden yapılan forward işlemin tam tersi pozisyona girilmesi durumunda, önceden yapılan vadeli işlemin gelecekte yaratacağı olumlu veya olumsuz ancak nötralize edilmekte, açık olan pozisyonlar dengelenmekte fakat önceden yapılan kontratın yerine getirilme zorunluluğu ortadan kalkmamaktadır. Forward işlemlerde taraflardan herhangi birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi, karşı tarafı zor durumda bırakmaktadır. Forward işlemler iki veya üç yıl gibi süreler için düzenlenmektedir.⁽⁶⁵⁾

1.1.7.2.Future İşlemler

Future işlemlerini forward kontratlarından ayıran nokta, future işlemlerin borsalarda yapılıyor olmasıdır. Future işlemler için alıcı ve satıcılar borsada buluşur ve işlem fiyatları borsalarda tüm alıcı satıcıların katılımıyla oluşur. Bu borsalarda borsa üyeleri kendi ve müşterilerinin adlarına işlem görmektedir. Future piyasalarda işlem yapan taraflar yaptıkları işlemi herhangi bir pozisyon, eşit veya karşıt işlem yapılarak kapanabilmektedir. Örneğin aralık ayı kontratıyla 10 kontrat altın satan kişi, yine aralık ayı kontratıyla 10 kontrat altın alıcı pozisyonunu tamamen kapatabilmektedir. Future piyasalarda tüm işlemlerde karşı taraf takas dairesidir. Future işlemler en fazla bir yıllık süre için düzenlenir.

Gelecekte teslim işlem piyasaları ilerde teslim kaydıyla standart altın ve döviz sözleşmelerinin alım satımının yapıldığı, bu sözleşmelerin devredildiği

⁶⁵

Sağlam, Ön. ver. s:28

piyasalardır. Bu tür işlemler bankalar tarafından yapılmamakta, borsadaki takas odası ile müşteriler arasında gerçekleştirilmektedir. Alıcı ve satıcılar yaptıkları işlemlerden dolayı takas odasına belirli bir teminat (marj) ödemek zorundadırlar. Gelecekte teslim işlem piyasaları olarak isimlendirilen future piyasalar çoğu zaman forward piyasalarla karıştırılmaktadır. Oysa bu iki piyasa türü birbirine benzemekle birlikte aralarında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Benzerlik her ikisinde de altının veya dövizin ilerde teslimi kaydıyla alınıp satılmasından kaynaklanmaktadır.⁽⁶⁶⁾

1.1.7.3. Opsiyonlar

Altın opsiyonları vadeli işlemlere kıyasla kaldıraç etkisi daha barizdir. Daha önemsiz miktarda para ile yüksek kazançlı bir yatırıma girişmek mümkün olabilir; ayrıca opsiyon riskleri sınırlamada başarılı bir etkende olabilir. Opsiyon işlemlerini iki şekilde ele almak mümkündür:

- Her zaman kullanılan alım opsiyonu (option call)
- Daha az yararlanılan satış opsiyonu (option put)
- Alım Opsiyonu

Alıcı altını peşin veya vadeli olarak elde ederse, fiyatların düşmesi sırasında uğrayacağı risk sınırsızdır. Buna karşın altın alım opsiyonu kişiye daha önceden saptanan bir fiyatla belirli miktarda altın alma hakkını kazandırır. Altın fiyatları yükseldiğinde bunu satma veya kaldırma imkanını da elde eder. Tam tersi bir durumda ise opsiyonun sona ermesini bekleyecektir. Katlanmak

⁶⁶

Sağlam, Ön. ver. s:29

zorunda olduğu tek risk opsiyon primidir ki bunu da sözleşme sonunda ödeyecektir. Altın alım opsiyonu kullanan kişi piyasada altın kuru temel fiyat artı opsiyon primini geçtiği sürece kazançlı olacaktır.

-Satış Opsiyonu

Satış opsiyonları alıcıya opsiyonun vadesinde belirli bir miktarda altını sabit bir fiyattan satma hakkı verir. Alım opsiyonunda olduğu gibi satış opsiyonunda da vadeye kadar herhangi bir tarihte satış yapılabilir. Bu opsiyonu alan kişi altın fiyatında bir iniş olduğu sürece kar eder. Fiyat yükselmesinde ise bir zarar riski doğacağı önceden belirtilmiştir. En kötü durumda, zarar ödenen primle sınırlıdır. Kar eşiğine ulaşmak için altın fiyatının temel fiyat eksi primin altına düşmesi gerekiyor. Altın üzerine her opsiyon üç veri taşır, bunlar; vade, temel fiyat ve opsiyon primidir.⁽⁶⁷⁾

1.1.7.4.Hedging

Gelecekteki fiyat artışlarından korunmak amacıyla ileriki bir tarihte mal alan altın kullanıcıları ile gelecekteki fiyat düşüşlerinden korunmak amacıyla ileriki bir tarihte mal satan üreticilerin yaptıkları ticari işlemin teknik adıdır. Bu işlem sayesinde; alıcılar ileriki tarihte alacakları malların fiyatlarını sabit tutarken, satıcılarda ileriki tarihte satacakları malların fiyatını sabit tutmakta ve böylelikle kur riski her iki taraf içinde bertaraf edilmiş olmaktadır. Vadeli piyasalarda hedging işleminin uygulaması oldukça basittir.

⁶⁷ "Para Piyasası", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, (Kasım, 1986), s:37

Genellikle belli bir ticari malın vadeli fiyatı, o ticari malın spot piyasadaki fiyatı ile uyum içerisinde hareket etmektedir. Bu nedenle kendini güvence altına almak isteyen kişi, spot piyasa pozisyonunu göz önünde bulundurarak vadeli piyasada karşıt yönlü bir pozisyona girerse, aleyhinde gelişebilecek fiyat değişikliklerine karşı kendini rahatlıkla koruyabilecektir. Fiyatlar değiştiğinde, hedging işlemi yapan kişi bir taraftan zarar ederken diğer taraftan kar elde edecek ve teorik olarak kazaçlar ve kayıplar birbirlerini dengeleyecektir.⁽⁶⁸⁾

1.2. ALTINA DAYALI YATIRIM ARAÇLARI

Altına dayalı yatırım araçlarından söz açıldığında ilk akla gelen altın sertifikaları olmaktadır. Bunun yanında 32 sayılı kararda yapılan değişikliklerle bankalara altın depo hesabı açmaları için yetki verilmiştir. Ancak bu konuda bankalar merkez bankasının gerekli düzenlemeleri yapmaması dolayısıyla herhangi bir çalışmaya başlayamamışlardır. Bankaların altın depo hesabı açmalarına ilişkin düzenlemeler altın borsası açıldıktan sonra uygulamaya sokulmuştur. Özellikle mali piyasaları gelişmiş ülkelerde uygulaması başarı ile süren bu tür tasarruf yöntemlerine Türk halkının ilgi duyup duymayacağı konusunda yapılan araştırmalarda varılan sonuç; bu tür tasarruf yöntemlerine elinde büyük bir altın stoku olan Türk halkının da ilgi göstereceği yönündedir.⁽⁶⁹⁾

⁶⁸ Sağlam, Ön ver. s:225

⁶⁹ Duyar, Ön. ver.

Altına dayalı yatırım araçları genel olarak fiziki ve finanssal araçlar olmak üzere iki grupta incelenmektedir. (70)

FİZİKİ	FİNANSAL
Külçe Altın	Altın Hisse Senetleri
Külçe Sertifikaları	Altın Mevduat Hesapları
Külçe Hesapları	Altın Fonları
Teslim Emirleri	Altına Dayalı Vadeli İşler ve Opsiyon
Sikkeler	Sözleşmesi

1.2.1.Fiziki Altına Dayalı Araçlar

1.2.1.1. Külçe Altın

Yatırımın bizzat külçe halinde altına yapılmasıdır. Altın, fiyatlarının artmasıyla getiri sağlayan, kolayca uluslararası kabul görmesi ve istenildiği an nakde çevrilebilen kıymetli maden türüdür. Mali sektöre sokulmadan yatımcının elinde tutulması ile birtakım dezavantajlar doğurmaktadır. Bunlar ise dönemsel getiri sağlayamaması ve saklama külfetinin doğması şeklinde açıklanabilir.

1.2.1.2. Külçe Sertifikaları

Genellikle bir miktar altını ve çoğunlukla 10' ar ons'luk altınların saklanmaya alındığını ve talep üzerine istenildiği zaman belge hamiline teslim edileceğini ifade eden bir sertifika çeşididir. Külçe sertifikalarını karşılığı olan altınlar belli bir standartlardadır ve sertifikaların içeriklerinin daha sonra

değiştirmesi söz konusu olamaz belge hamilinin ihraççı kuruluşa belirtilen miktarda külçe altına sahip olduğunu gösterdiklerinden bir nevi emanet makbuzudur. Sertifika Pazar değerinden her an nakde çevrilebileceği gibi teminat olarak da kullanılabilir ve mülkiyeti devredilebilir. Diğer bir avantaj ise, fiziki altında saflığın tespitinde muhtemel olan yanılma ve aldatmalar sertifika ile bertaraf edilmektedir.

Külçe sertifikaları daha çok saklama maliyetlerinden ve külfetinden kaçınılan yatırımcılara hitap eder. Fiziki altından da esas itibariyle bu yönü ile ayrılır. Fiziki altında söz konusu olan doğrudan temasın ve el altında bulundurulmanın verdiği tam güven sertifikada yerini ihraççı kuruluşa karşı güven duymaya bırakmaktadır. Külçe sertifikalarında aynı külçe altında olduğu gibi dönemsel getiriye konu olmamaktadır.

1.2.1.3. Külçe Hesapları

Kullanımı fazla yaygın olmayan külçe hesapları kısaca şöyle açıklanabilir. Bankalarca açılan genellikle büyük yatırımcılara hitap eden külçe hesaplarını ifade eder. Bunlar ipotekli ve ipoteksiz olmak üzere ikiye ayrılır. İpotekli olanlarında; banka teslim edilen belli seri numaralarındaki altınların aynen, ipoteksiz olanlarda ise mislen iadeyi taahhüt eder.

1.2.1.4. Teslim Emirleri

Daha çok varehouse (depo) denen saklama yerleri tarafından emanete alınan altınları temsilen verilen gayri standart emanet makbuzlarıdır. Bazen bir çubuk altında birden fazla kişinin müşterek mülkiyetini gösterir. Bu uygulamaya daha çok İsviçre ve Kanada'da rastlanmaktadır.

1.2.1.5. Sikkeler

Para olarak basılanlar ve parasal özelliğe sahip olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Para olarak basılanlar, fiziki durumlarına ve antika özelliklerine saflık gibi koşullara bağlı olarak belli bir pirimle alınıp satılırlar. Fiyatları kısmen külçe fiyatlarından, kısmen de fiziki özelliklerinden etkilenir. ⁽⁷¹⁾

1.2.2. Altına Dayalı Finansal Araçlar

1.2.2.1. Altın Hisse Senetleri

Genel anlamda altın hisse senetleri altın çıkaran madencilik ve bunlara kaynak sağlayan finansman şirketlerince ihraç edilen hisse senetlerini ifade ederler. Fiziki altınla mülkiyet veya rehin şeklinde bir bağı bulunmamaktadır. Menkul kıymet olarak sermaye piyasalarında, altın sektörünün karlılığına bağlı olarak tedavül edilirler.

1.2.2.2. Altın Mevduat Hesapları

Altına dayalı mevduat hesaplarında tasarrufçu belli bir miktar altının TL karşılığını bankaya yatırır hesabı vadesiz ise istediği anda, vadeli ise vade sonunda hesabından faizi ile birlikte altınını veya altının o günkü rayiç fiyatından Türk Lirası karşılığında çekebilecektir.

Altına dayalı mevduat hesapları fiziki altın yatırımlarına göre tasarrufçuya çeşitli avantajlar sunmaktadır. Tasarrufçu, alım - satım fiyat farkı nedeni ve işçilik maliyetleri nedeni ile kayba uğramamakta, altının kaybolma veya çalınma

⁷¹ İstanbul Altın Borsası Notları, (İstanbul, 1996)

riski ortadan kalmakta ve vadesine göre faiz kazanma imkanı ortaya çıkmaktadır.

1.2.2.3. Altın Fonları

Altın ve altına dayalı finansal varlıklara yatırım yapan fonlardır. Altın fiyatlarının değişkenliği piyasanın izlenmesiyle dalgalanmalardan yarar sağlamaya imkan tanımaktadır. Bunun belli bir ölçek, işlem maliyet ve uzmanlık getirmesi, bu fonların varoluşuna temel dayanak oluşturmaktadır. Mevcut düzenlemelere göre külçe altınlar portföylerin maksimum yüzde 10'u kadar olabilecektir. Piyasanın oturması ve talebe göre bu oran yeniden düzenlenebilir.

1.2.2.4. Altına Dayalı Vadeli İşler ve Opsiyon Sözleşmesi

Standart niteliklere sahip belirli miktarlarda altının, belirli bir vadede daha öncesinde belirlenmiş bir fiyattan işlem görmesine olanak sağlayan standart sözleşmelerdir. Vadeli işlem sözleşmesinin alım-satımı iki amaçla yapılmaktadır. İlki altın üreticisi olan veya altın pozisyonuna sahip kişi ya da kurumlarının, katlanmak zorunda oldukları fiyat riskini azaltmak, diğer bir deyişle fiyat değişimlerine karşı "korunma" sağlamaktadır. Bu amacın etkin bir şekilde gerçekleşmesi için, söz konusu fiyat riskini yüklenen ve yüklendiği bu risk karşısında getiri bekleyen spekülative yatırımcıların varlığı gelmektedir. İşte alım satımda bulunan söz konusu yatırımcıların ikinci amacı, fiyatlardaki artma ve azalma beklentilerine göre yaptıkları alım satımlardır ki, bu alım satımlar kar amaçlı olup, piyasaya likidite sağlamaktadır.

Hane halkı tasarruflarını , spekülative amaçlı vadeli işlem sözleşmelerine yönelmesi , bu fonların sağladığı likidite ile piyasa belirsizliğinin asgari düzeye

indirmesi, madencilik, altına dayalı sanayi ve mücevherat sektörünün yatırımlarını teşvik edicidir. Ayrıca vadeli işlem piyasalarında opsiyon sözleşmeleri düzenleyip satmak suretiyle, primden doğan fon toplanan imkanı da sağlamaktadır. Bu mekanizmanın, yalnızca altına dayalı sanayiler değil, altına alternatif sanayilere de bazı imkanlar sağlayacağı söylenebilir.

Vadeli işlem sözleşmesinin alım-satımı için, yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle bu sözleşmelerin alınıp satılacağı İstanbul Altın Borsası'nın etkinleşmesi gerekmektedir. Ancak tek başına borsa yeterli değildir. Borsanın finanssal bütünlüğünü, tüm para ve altın akımlarının kesintisiz devamını sözleşmeyle yüklenilen taahhütlerin güveni sarmayacak şekilde, zamanında yerine getirilmesini sağlayan bir takas kurumunun görevini eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Ayrıca vadeli işlem sözleşmesi işlevi yapacak tacir ve komisyoncu kurumları, düzenleyici otoritelerin oluşturulması da gerekmektedir. Vadeli işlem piyasalarının kurulması için, sözleşme konusu olan standart bir mal olması, aktif bir piyasasının her zaman önkoşuludur.⁽⁷²⁾

1.3. ALTIN RAFİNERİSİ

Altın ile ilgili olarak ortaya atılan sistemin en önemli başlıklarından birisini altın rafinerisi oluşturmaktadır. Altın rafinerisi ile değişik saflıktaki altınların uluslararası standartlara getirilmesi amaçlanıyor. Halkın elindeki değişik ayarlardaki altınların ekonomiye kazandırılması amacıyla kurulan İstanbul Altın Borsası'nın dünyaca ünlü borsalar arasına girmesinin ön koşulu da bir altın rafinerisi kurmaktan geçmekte. Ayrıca Orta Asya ülkelerinden gelecek altınlarının da saflaştırılması ile İstanbul Altın Borsası'nın etkinliği Ortadoğu'ya

⁷² İstanbul Altın Borsası Notları, (İstanbul, 1996)

kadar uzanabilecektir. Altın borsasının kurulması çalışmaları tamamlanmasına yakın bir süre içinde rafineri kurma isteklerinde de önemli bir artış oldu. Özellikle halkın elindeki altının saflaştırılması, yurtiçi katma değere de katkı sağlayacaktır. Ancak yeni kurulacak bir altın rafinerisinin altınlarının uluslararası alanda kabul görmesi için faaliyetlerine başlamasının üzerinden 1.5 ila 3 yıl gibi bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Dünya'da 2296 ton altın arzı varken, Türkiye'de toplam 6000 ton altın olduğu düşünülüyor. Bunu çekmek için bir rafinerinin gerekliliği de çok ortaya çıkıyor.⁽⁷³⁾

Kurulan İstanbul Altın Borsası çalışmalarını fiziki altın piyasası olarak sürdürecektir, daha sonraki aşamada bir rafinerinin kurulması gündeme gelecektir. Ancak bu şartlar altında rafineri kurmanın kaçınılmazlığı da ortadadır. Altın rafinerisi kurma çalışmaları yapan kuruluşlar arasında Degussa, Metalor, Bakırsan, Sarkusyen, Nadir Ticaret gibi firmaların yanı sıra bazı özel şahıslarında adları geçiyor. Genel olarak altın reformunun başarısı da altın rafinerisinin kurulmasına ve uluslararası alanda kabul görmesine bağlıdır.

Her yıl 150 ile 200 ton arasında külçe altının mücevherat yapımında kullanıldığı ülkemizde, kurulacak olan altın rafinerisi sektörde köklü bir değişikliğe neden olacaktır. Altın talep eden hemen her ülkede, altın mücevherat eşyası alan veya altına yatırım yapan bazı kişilerin, moda ve kişisel tatmin gibi insan doğasında bulunan psikolojik faktörlerin ve bazı siyasi ve ekonomik faktörlerin etkisiyle, satın aldıkları altınları zaman içinde paraya çevirdikleri veya yenisiyle değiştirdikleri bilinmektedir. Böyle bir durum karşısında kuyumculara ve sarraflara götürülen kullanılmış altınlar, hurda altın

⁷³ Kaan Ayanoglu, "Altın rafinerisi fazlası var ", *Dünya Ekonomi - Politika*, (Ekim 1995)

fiyatı üzerinden satın alınmakta ve eritilerek hurda altın külçesi haline getirilmektedir. Eritilen ve eritildikten sonra ayar edilen külçe altının, rafinaj işlemine girmeksizin tekrardan imalat işleminde kullanılması mümkün değildir. Ancak, ülkemizde ve özellikle İstanbul'da bulunan ifrazevlerinin, bu günkü fiyatlarla bir kilo altını 600.000 lira gibi gayet yüksek fiyatla saflaştırmaları, imalat işleriyle uğraşan atölyelerin bu tür külçeleri saflaştırma işlemine tabi tutmadan tekrardan kullanıma sokmalarına sebep olmaktadır. Bir kilo hurda altının temizlenmesi için bu kadar fazla para talep edilmesine rağmen, saflaştırma işleminin ilkel yöntemlerle yapılmasından dolayı hurda altın külçelerinin tam olarak saflaştıramadıkları da bir gerçektir. Saflaştırma işlemini standartlaştırmanın tek yolu altın rafinerisinin en kısa zamanda kurulmasıdır.⁽⁷⁴⁾

Türkiye'de altın konusunda ortaya konan reform çabaları, altının borsasının kurulması, bankaların altın konusunda daha etkin çalışmaları ve altın rafinerisinin kurulması olarak özetlenebilir.⁽⁷⁵⁾ Bu teknik çalışmaların yanında çalışmanın en önemli unsuru ki alınan tüm kararların özünde de bu vardır, bu çalışmada altına dayalı yatırım araçlarının uygulamaya sokulması atılacak en önemli adım olacaktır. Fiziki altın alımına giden fonların kaydı olarak alımı satımı yoluyla tekrar yurtiçi ekonomiye dönüşünü sağlayacak bu sistem içinde yurt içinde yurt dışından İstanbul Altın Borsasına olan taleplerde ancak yatırım araçlarının sayısının çoğaltılması ve etkinleştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

⁷⁴ Sağlam, **Ön. ver.** s:243

⁷⁵ "Altın Rafinerisi Kurulmalı ", **Cumhuriyet**, (Temmuz 1995)

1.4. ALTIN BANKACILIĞI

Altın Borsa'sının kurulması gündeme gelmesiyle, altın bankası kurulması için de yoğun çalışmalara girişilmiştir. Yalnızca altın ile ilgili işlemler yapmaya yetkili bir bankanın kurulması, özellikle kuyumculuk sektörünün beklentisi olmuştur. Bu konuda gerekli işlemler yapılmış ve bankanın kurulması için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına başvuru gerçekleştirilmiştir. Ancak müsteşarlık altın bankası kurulması için izin vermemiştir. 1993 yılı içinde gerçekleştirilen mevzuat değişiklikleri ile bankaların altına dayalı işlemler yapılabilmesi için adımlar atılmış, bankalara altın depo hesabı açmaları imkanı getirmiştir. Bugüne kadar var olan anlayış altın bankası değil, altın bankacılığıdır.

Dünya da en ucuz borçlanma yolu altındır. Bir sanayi olan kuyumculuk sektörünün finansman ihtiyacı karşılandığında özellikle Avrupa piyasalarında sektörün ürünleri çok cazip hale gelecektir. Türkiye'de maliyetler Avrupa'ya göre oldukça düşüktür. Sektörün 5 Milyar dolar civarında ihracat potansiyeli ve sektörde yaklaşık 6000 civarında imalathane vardır. Bu yüzden Altın bankacılığının daha çok gelişmesi ve vatandaşa hizmet vermesi gerekmektedir.⁽⁷⁶⁾

Bankacılıkta altına dayalı işlemler yapabilmesine olanak tanıyan 21 Mart 1993 tarihli düzenleme bu konuda genel eğilimi ortaya koymuştur. Mevcut çok şubeli bankaların örgütlenmesi, kurulan sistemin başarısında etkili olacaktır.

76

Kaan Ayanoğlu , "Altın Bankacılığı Gelişmeli", *Dünya Ekonomi - Politika*, (Ekim 1995)

Bankalar açtıkları altın depo hesaplarını, bu fonlara ihtiyacı olan kuyumculuk sektörüne kredi olarak verecek, böylece sistemde arz ve talep kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bankalara altın ithalat yetkisi verilmesi, ayrıca borsa üyesi olan bankaların borsadan altın alımına yönelecek olması, uluslararası standartlardaki altının yurda girişinde önemli kolaylıklar yaratmaktadır.

Bankaları kendilerine getirdikleri ve belli standartlara sahip altınlara ilişkin uygulamaya sokacakları finanssal araçlar altın depo hesapları ve altın biriktirme planlarıdır.

- Altın Depo Hesapları : Altın depo hesapları döviz tevdiat hesapları gibi çalışmaktadırlar. Merkez Bankası ve bankalar, Türkiye'de ve yurtdışında yerleşik kişiler adına altın depo hesapları açabilir. Tasarrufçu altın yatırıp, altın alabilecektir. Depo edilen altın karşılığında da altın depo sertifikaları çıkarabilecektir.

Altına dayalı mevduat hesapları: bu hesaplarda tasarrufçu belli bir miktar altının TL karşılığını bankaya yatıracak, hesabı vadeli ise vade sonunda hesabından faizi ile birlikte altınını veya altının o günkü rayiç bedeli üzerinden TL karşılığını çekebilecektir. Bu hesaplar yoluyla tasarrufçu ana parası ile bir miktar altın alınmış ve belli bir vade sonunda da belli faiz elde etmiş olacaktır. Burada altının değer artışı yanında faizini de reel kazanç olarak elde edebilme sahip olunmaktadır.

Ayrıca bu hesaplarda tasarrufçu alım satım sırasında altının fiyat farkından dolayı kazanç kaybına uğramayacaktır. Bunun yanında altının çalışma riski de ortadan kalkacaktır.

-Altın Biriktirme Planları: Bu hesaplar özellikle Japonya'da başarılı olmuştur. Altın biriktirme planlarının da tasarrufçu altına yapmak için bir anlaşma imzalamakta ve belirli bir vade için yatıracağı parayı bankaya teslim etmektedir. Belirlenen vade içinde para, banka tarafından düzenli olarak altın alımına tahsis edilmekte, paranın altın alımında kullanılmamış kısmı, tasarrufçu adına işletilmektedir. Böylece dalgalanan fiyatlar yoluyla banka tarafından tasarrufçu adına alınabilecek en yüksek miktarda altın alımı gerçekleştirilmekte ve tasarrufçu reel olarak altın kazancına ulaşmaktadır.

Bu sistem aracılığı ile tasarrufçu kısa vadede dalgalanan altın fiyatlarından olumsuz etkilenmektedir. Fiyat ucuz iken banka tarafından tasarrufçu adına çok, fiyat yükselişin de az ya da hiç altın alınmaması nedeniyle ani fiyat dalgalanmalarının tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisi azaltılmış olacaktır.

Bankalarda oluşan bu fonların alıcısı Türkiye'ye yılda ortalama ithal edilen 150 ton altının yarısını işleyerek yurt dışına ihraç eden kuyumculuk sektörü olacaktır. Kuyumculuk sektörünün çalışma esası da altın üzerindedir. Yani bir esnaf sahip olduğu 50, 100, 150 kilo ya da daha fazla altın ile değerlendirilmektedir. Piyasada borç alacak ilişkisi altın üzerinden gerçekleştirilmektedir, dolayısıyla kuyumculuk sektörü parasını verip altın almak yerine kendisine belli bir vadede faiz karşılığında kredi olarak belli bir miktar altın verilmesini çalışma yöntemi olarak görmek istiyor. Altın borsasını kolayca altın satan alınabilecek

bir yer olarak gören kuyumculuk sektörünün beklentisi ya bir altın bankasının kurulması ya da bankaların altın üzerinden işlem görmeleridir.⁽⁷⁷⁾

İç piyasadaki talep yetersizliğinden dolayı fazla bir üretim gerçekleştiremeyen ve çoğunlukla %40 %50 kapasiteyle çalışan altın imalat atölyelerinde atıl bir kapasite bulunmaktadır. Ülkemiz mücevherat üreticilerinin ve işlenmiş altın ihracatı konusunda uzmanlaşmış şirketlerin, ucuz maliyetli altın kredisine sahip olmaları durumunda yeni pazarlar bulacakları ve zaten var olan atıl kapasiteden dolayı, müşterilerinden gelen talepleri hiç sıkıntıyla karşılaşmadan üretip ihraç edecekleri bir gerçektir. Şu an ülkemizde üretilen altın mücevherat eşyalarının yaklaşık %40'ı yurt dışına ihraç edilmektedir. Ancak ihracat işleminin sadece %5'lik kısmının resmi kanallarla gerçekleştiğine, geri kalanının ise Türkiye'ye tatile gelen yabancı turistler veya yurtdışında çalışan Türk işçilerince yolcu beraberinde götürüldüğüne dikkat çekmekte yarar vardır.⁽⁷⁸⁾

Altın bankasında toplanan mevduatların plase edileceği diğer bir saha hiç şüphesiz, altın sektörünün dışında kalmakla birlikte düşük faizli krediye gereksinim duyan diğer sektörlerdir. Çalışma prensipleri ve şartları altın sektörüne oldukça benzeyen ve genelde peşin parayla çalışan bazı sektörlerin de (örneğin; kağıt sektörü) altın üzerinden kredi talebinde bulunabileceği unutulmamalıdır.

⁷⁷ İstanbul Altın Borsası Notları, (İstanbul, 1996)
⁷⁸ Sağlam, Ön. ver. s:242

SONUÇ

Geleneksel yatırım araçları içinde altına özel önem veren Türk halkı, her yıl yaklaşık olarak 150-200 ton altını, Dünya altın piyasalarından talep etmektedir. Yatırım araçlarının çok çeşitlilik göstermediği 80'li yılların ortalarına kadar , parasal birikimlerini altın, döviz ve gayri menkul gibi geleneksel yatırım araçları dışında hiç bir yere yatırmıyorlar. Türkiye'de yaşanan uzun süreli ve yüksek enflasyonun etkisiyle paradan kaçış başlamıştır.

Bretton Woods sisteminin etkisiyle 1973 yılının başlarına kadar oldukça düşük düzeylerde seyreden altın fiyatları, sistemin yıkılmasıyla birlikte dünya altın borsalarında hızla yükselmeye ve spekülatörlerin ilgisini giderek artan oranlarda çekmeye başlamıştır. 1974 ve 1979 yıllarında tüm dünyada etkili olan ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş batı ülkelerini de etkisi altına alan dünya petrol bunalımı, bu ülke ekonomilerinin bir çoğunu maliyet enflasyonu sonucu karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum, özellikle ithal ikameci politika izleyen ve gerek hammadde gerekse ara mallar yönünden dışa bağımlı az gelişmiş olan ülkelerin ödemler dengesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Aynı durum ülkemiz ekonomisi içinde söz konusu olmuş ve zaten yetersiz olan döviz girdileriyle idare etmek zorunda kalan Türk ekonomisi en önemli ithal girdisi olan petrol faturasının aşırı derecede şişmesinden dolayı ciddi bir döviz sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır. Sanayi sektörünün çalışabilmesi için

gerekli olan hammadde ve ara malların geçmiş dönemlere göre daha pahalıya satın alınması, diğer ülkelerde yaşanan enflasyonun kendi ülkemizde transfer edilmesine ister istemez neden olmuştur.

Yüksek enflasyonun insanlar üzerinde yarattığı ilk etki hiç şüphesiz paradan kaçışı hızlandırmasıdır. Nitekim be etki çok geçmeden kendisini göstermiş ve tüm dünyada insanların altına olan ilgisi giderek artmaya başlamıştır. 1974 yılında patlak veren petrol krizi altın fiyatlarının yükselmesine neden olurken, fiyatlardaki esas yükseliş 1979'daki ikinci petrol krizi sırasında yaşanmıştır. 1978 yılında cari fiyatlarda 193 dolar olan ortalama ons fiyatı, aşırı talepten dolayı 1979'da 306 dolara, 1980'de 612 dolara kadar yükselmiştir. Bazı istisnalar dışında 1974 yılının başından beri istikrarlı olarak yükselen altın fiyatları, bu piyasada alışveriş yapan yatırımcı ve spekülâtör sayısının çoğalması piyasa derinliği artmıştır, diğer mal piyasalarında işlem yapan kişiler sahi altın piyasalarına yönelmeye başlamışlardır.

Türk insanının altına olan ilgisi bu tür siyasi ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı 1970-80 arası dönemde had safhaya ulaşmış, altın fiyatı hem dünya piyasalarında hem de içi piyasada hızlı yükselmeye başlamıştır. Günden güne yükselen altın fiyatları, enflasyonla mücadele etmek zorunda kalan Türk insanını arayışa yönetmiştir.

Altın, döviz ve gayrimenkul arasında seçim yapmak zorunda kalan Türk İnsanı, likiditeye çevrilebilme rahatlığından dolayı altına özellikle tercih etmektedir. Ülkemiz insanının işlenmiş mücevherat eşyalarını takı aracı olarak değil de tasarruf amacıyla satın alınmasının en önemli nedeni 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunudur. Her ne miktar olursa olsun külçe altın ve döviz alıp satan kişilerin uzun yıllar boyunca kaçakçı olarak addedilmesine neden olan bu kanun, gerçek anlamda 1989 yılının başlarında yürürlükten kaldırılmıştır. 1567 sayılı kanunun koyduğu tüm sınırlamalara rağmen, o yılların

en cazip yatırım aracı altın ve döviz olmuştur. Ülkemiz insanının altın ve dövizden sonra tercih ettiği en önemli yatırım aracı gayri menkuldür. Gayri menkul alım satımlarının küçük tasarruf sahiplerinin ihtiyaçlarına cevap vermemesi ve paraya dönüştürülmesi sırasında uzun bir zamana gereksinim duyulması bunun başlıca sebepleridendir.

24 Ocak kararları ile serbest bırakılan faiz oranları, altın talebinin hızla düşmesine neden olmuş ve altın ithalatçısı durumundaki Türkiye, bir an da altın ihracatçısı durumuna gelmiştir. Faiz oranlarının yüzde 130'lara fırlaması, 1980 yılının başına kadar altın talep eden Türk halkının, elindeki altınları satmasına ve bankerlere yatırmasına neden olmuştur. Bu durum 1982 yılına kadar sürmüştür.

Türkiye'de altın işlemlerinin kontrol altına alınması çok uzun yıllar düşünülmüş, fakat bir türlü başarılamamıştır. Altın ithalatı ve ihracatı serbest bırakıldıktan sonra altın ticaretinde hemen etkisini göstermiş ve devlet eliyle de olsa belli komisyon karşılığında ihtiyaç duyulan sektörlere altın satışı yapılmıştır. Bu süreçte bunun en büyük etkileri yurda kaçak olarak sokulan altın üzerinde olmuş ve bu olay engellenmiştir.

Türkiye altın sektörünün gelişmesi ancak altın borsası, altına dayalı yatırım araçları, altın rafinerisi ve altın bankacılığı gibi enstrümanların ekonomiye katılmasıyla mümkündür. İstanbul Altın Borsasının kurulması bu konuda atılmış en ileri adımdır. Altın borsasının kurulması ile mali piyasaların derinleştirilmesinde etkisi çok büyük olacaktır.

Halkın altın talebi oldukça yüksektir. Bunun geleneksel ve sosyo ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Bu olgudan hareketle tasarrufların yönelebileceği bir piyasanın oluşturulması ve bunun önemli bir güvence içinde tutulması sisteminin yaşaması için oldukça önemlidir.

1994 yılına imzasını atan ekonomik kriz gibi olayların sisteme olan güveni sarsması için gerekli önlemlerin baştan alınması ve bunların sıkı sıkıya uygulanması gerekmektedir.

Halkın elinde altının rafineriler yoluyla saflaştırılarak piyasaya sokulması özellikle de uluslararası piyasalarda bağların kurularak vadeli altın alımı alış satışı yapılması sisteminin dış dünya ile entegrasyonu sağlayacaktır. İddia edildiği gibi halkın elindeki altının bir bölümünün dış piyasalara satılması sonucu yıllık dış borç sorununun halledilmesi yine sistemin güvenilir olması yoluyla elde edilecektir.

Bunun yanında halkın elinde bulunan altınlarını almak kolay olmayacaktır. Sistemin iyi çalışması ve alış satışlarda halkın parasının karşılığının bulunmasının önemi tartışılmaz. Yani halk ödediği paranın altın olarak karşılığının olduğunu bilmek isteyecektir. Burada garanti mekanizmalarının iyi işlemsi ve borsa yönetimini açıklık içinde davranması, oluşturulan kurallara sıkı sıkıya uyması yıllardan beri yastık altında saklanan altınların piyasaya dönmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak; altın bankacılığı ve altın rafinerisi gibi destekleyici enstrümanlar kurulduğu takdirde altın borsası işlevli olacak. Böylelikle Türkiye Altın Piyasasındaki yeniden yapılanma süreci tamamlanmış ve Türkiye ekonomisi için büyük bir kaynak doğmuş olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKMAN Murat : **Altın varlığının Hareketlendirilmesi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993
- ALIÇ Ali : **Dünyada ve Türkiye'de Altın**, Maliye Gümrük Bakanlığı Ya., 1985
- AREN Sadun : **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Ya., Ankara, 1984
- AYANOĞLU Kaan : "Altın Rafinerisi Fazlası Var", **Dünya Ekonomi-Politika**, Ekim, 1995
- : "Altın Bankacılığı Gelişmeli", **Dünya Ekonomi-Politika**, Ekim, 1995
- BEKÇIOĞLU Selim : "Portföy Kazanma Aracı Olarak Altın", **Yeni İş Dünyası Dergisi**, Sayı:51, Ocak, 1984
- BULUTOĞLU Kenan : **Para ve İnsan**, Altın Kitaplar Ya., İstanbul, 1984
- BARDA Süleyman : **Altın Meselesi**, İstanbul, 1954

- ÖKSÜZ Suat : "Altın Piyasası", **İ.T.İ.A. Dergisi**, C.16, S.2, Haziran, 1980
- ÖNEY Erden : **Uluslararası Para Sistemi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980
- PERE Nuri : **Osmanlılarda Madeni Paralar**, Doğan kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1968
- SAĞLAM Hakan : **Dünya Borsalarında Vadeli İşlemler**, İstanbul, 1993
- : **Türkiye'de Altın Ticareti**, İstanbul, 1991
- : "İMKB İçinde Altın Borsası Yürümez", **Süper Altın Haber**, Ekim, 1992
- SEYİDOĞLU Halil : **Uluslararası İktisat**, Güzem Ya., İstanbul, 1990
- : **Uluslararası İktisat**, Anadolu Ün. Açıköğretim Fak., ya., 1994
- SÖNMEZ Cahit : **Fiziki Altın Borsası**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993
- ÜLKEN Yüksel : **Altın ve Türk Ekonomisi Sempozyumu**, Temiz Ocak Kuyumculuk Ya., İzmir, 1985
- ÜSTÜNEL Besim : **Makro Ekonomi**, Doğan Ya., Ankara, 1975

- YARDIMCI Salih : **Türkiye’de Altın Varlığı**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993
- : **Altın Borsası Yönetmeliği**, Resmi Gazete, 13 Şubat, 1994
- : **İstanbul Altın Borsası Aylık Bülten**, İstanbul, 1995
- : **Cumhuriyet Gazetesi**, Kasım, 1979
- : “Altın Rafinerisi Kurulmalı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, Temmuz, 1995
- : “Yıllık Raporlar” **Devlet Planlama Teşkilatı**, 1994
- : “Türk Aile Yapısı” **Devlet Planlama Teşkilatı**, 1992
- : **Darphane ve Damga Matbaası Genel Müd.**, İstanbul, 1994
- : **Dünya Gazetesi**, Temmuz, 1995
- : **İstanbul Altın Borsası Notları**, İstanbul, 1996
- : **Kuyumcular Odası**, İstanbul, 1994
- : **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Mayıs, 1986

----- : "Bergama Ovacık Altın İşletmesi", **TMMOB**, Ankara,
1996

----- : "Dünyada ve Türkiye'de Altın", **Türkiye İş Bankası,**
İktisadi Araştırmalar Müd., İstanbul, 1990